STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03663

AMERIKA

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אמעריקא

זאמעלבוך

רעדאקטירט פון

דר. י. ווארטסמאנן

ערשטעס בוך

פערלאג: „נאציאנאלע ביבליאטהעק"
נויארק 1909.

אינהאלט:

שיקזאל (געדיכט) — — — — — — — — — — — — יהואש.

כלי זמר און פיעדעל (געדיכט) — — — — — — — ה. רויזענבלאט.

אבענדליעדער (געדיכטע) — — — — — — — — — מאני לייב.

פריהלינגס-ליעבע (געדיכט) — — — — — — — יוסף באנק.

* * * (געדיכט) — — — — — — — — — — אידא חאימאוויטש.

צום פריינד (געדיכט) — — — — — — — — — — י. בלייכער.

די אידיליע פון בית לחם (געדיכט) — — — — — — — י. אדלער.

בין השמשות (דראמאטישעס בילד) — — — — — — מ. ציפין.

„מאן“ און „ווייב“ — — — — — — — — — — — י. פאלער.

ביים רבינ'ס טיש (בילדער אוים דעם הסידישען לעבען — — — — — — — — — — — — — מ. אדערשלעגער.

איבער'ן כח (א חסידישע מעשה) — — — — — — צבי ן' שלום.

א לבנה נאכט — — — — — — — — — — — — — יהושע עפשטיין.

איינזאמקייט — — — — — — — — — — — — — ש. אדלער.

י. באושאווער (עטיוד) — — — — — — — — ח. אלעקסאנדראוו.

דער גרויסער מת (טהעאטער ארטיקעל) — — — — — מ. זייפערט.

איינזאמע — — — — — — — — — — — — — — ס. ק. שנעעפאל.

„קיבעציזם“ — — — — — — — — — — — — דר. י. ווארטסמאנן.

„די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק“ (א קולטער ווערק) — איש אמת.

שיקזאל

אליין אויף ווייטע ימים,
א וואנדער פויגעל פליהט,
און דורך דעם אויר־מדבר,
צום ווייטען אינזעל ציהט...

וואָס ווייס דער וואנדער־פויגעל,
ווען ער אין וואָלקען שוועבט,
פון ביסעל זאָמד וואָס האָט זיך,
אין פיסעל איהם פארקלעפט?..

אין ברוינעם זאָמד פארבאָרגען,
אַ קערנען איז פאַראַן,
און שמוגעלט זיך אריבער
דעם ברייטען אָקעאַן...

דורך ווינד און שטורם פלאַטערט
דער קליינער פיאָנער,
דעם קערנען'ס גורל וואקעלט
אין רוים זיך הין און הער...

דער בראַווער וואנדער־פויגעל
געפינט זיין אינזעל אוים,
דאָרט בויט ער אין אַ פעלז־שפּאַלט
זיין ארעם עלענד הויז.

און לעבט זיין איינזאם לעבען,
און אָהן אַ שפור פארגעהט...
דאָך לויז־געברעקעלט האָט זיך
דער אורח שטילערהייד,

און זויגט מיט הונגער־חשק
די יונגע אינזעל־ערד —
און פון דעם קליינעם קערנען
אַ וואַלד אַ גרויסער ווערט...

דענווער, קאָלא. יהואש.

כלי-זמר און פיעדעל

דער הימעל איז ליכטיג און ווארעם,
די ערד איז געווירציג און גרין;
עס פלאַטערט וואו ערגיץ אַ פויגעל,
עס זשומעט וואו ערגיץ אַ ביהן.

ס'איז פריהלינג, ס'איז פריהלינג — נשמה,
א פיעדעלע טייערעס שפיעל!
נו הויבט־זשע אָן סטרונעלעך, פרעהלעך,
מיט לעבען, מיט האַרץ, מיט געפיהל.

דאס פיעדעלע פאָלגט מיך, נור וועה מיר!
וואָס איז אַזוי טרויעריג באַנג?!
נשמה, וואָס איז פאַר אַ שפיעלען?
וואָס איז דאס, ערקלער, פאַר אַ קלאַנג?..

דער הימעל איז לויטער און זוניג,
די ערד איז געווירציג און גרין,
טאַ וואָס האָט דיין אומעטיג שפיעלען,
נשמה, אַצינד פאַר אַ זינן?..

דאס פיעדעלע כליפעט, און טענה'ט:
„צו וואָלט איך דיין וואונש ניט ערפיעלט?
צו האָבען אַמאָל מיינע סטרונעס
הערווידער דיין האַרצען געשפיעלט?"

נור איצטער, מיין מייסטער, אוי קען איך
ניט פאָלגען דעם דריק פון דיין האַנד,
דען איך האָב זיך איצטער, אָן עפּעס
אַ חלום, אַן אַלטען דערמאָנט.

איך האָב זיך דערמאָנט אין מיין היימאט,
איך האָב זיך פערביינגט נאָך מיין שטאָם
ערוואכט האָט דאס היימוועה אין האַרצען
ביי מיר מיט אַ צעהרענדען פלאַם...

„מען האָט פון אַ זעלטזאַמער לאַנדשאַפט,
אַהער אין דער פרעמד מיך געבראַכט.
און סטרונעס אויף מיר אָנגעצויגען,
און מיך פאַר אַ פיעדעל געמאַכט"

„און איצט, ווען עס בליהט און עס שימערט,
גערהט אויף אין מיר ליכטיג א טרוים:
איך פיהל אונטער זיך ווי עס ציהען
זיך ווארצלען; מיר דאכט כ׳בין א בוים...“

„איך הער יענע היימעשע פויגעל, —
און אומעטיג ווערט מיר, און באנג,
און וועה איז מיין יעדוועדער נאטע,
אבלות מיין יעדוועדער קלאנג“.

דער הימעל איז יום־טוב׳דיג, פרעהלאך,
די ערד איז געווירציג און גרין,
און טאקי אצינדערט ערשט פיהל איך,
ווי ווייט פון מיין היימאט איך בין...

יאנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

אבענד-ליעדער

I

מיך לאקט דער ערשטער אבענד קלאנג
אין ווייטען שטילען הארץ געזאנג...
איך האב ביים ערשטען אבענד קלאנג
צוערשט דערקאנט מיין ליעבע־שלאנג...

מיך לאקט דער ערשטער אבענד פלאם
אין טונקעל־ווייטען שוים פון ים...
איך האב ביים ערשטען אבענד פלאם
צוערשט פארזוכט מיין ליעבע־סם...

II

איך קום דעם לעצטען זונען־שטראהל,
וואס שטארבט אין בלויען רוים,
איך קום אין לעצטען זונען־שטראהל
דיין מיידעלש בילד — מיין טרוים...

איך קום אין לעצטען זונען־שטראהל
דעם פלאקער פון דיין בליק,
דיין קוסען זיך, דיין שעמען זיך,
דיין שרעקען זיך — מיין גליק...

ברוקלין, נ. י. מאני לייב.

פריהלינגס-ליעבע

גאָט האָט די טייכען אויפגעדעקט,
און אלע פויגלען אויפגעוועקט,
און אלע ווינטען אָבגעלאָזט,
און אלע בערגעלעך בעגראָזט.

און פרעהלעך שיינט דער זונען־שטראהל,
און פרעהלעך רוישט דער נאַכטיגאַל,
און פרעהלעך זינגט די נאַכטיגאַג,
עס בליהט און בלימעלט איבעראַל.

דאס ליעבע־לעבען האָט ערוואַכט
און יעדעס מיידעל שטיפט און לאַכט,
און יעדעס הינטעל בילט און שפרינגט,
און יעדער בחור געהט און זינגט:
„אָ, קום צו מיר, געליעבטע מיין!
דו ביזט מיין טרייסט, מיין זונען־שיין,
קום לאָמיר געהן צום וואַלד אַרוים,
ווען ניט, מיין שאַץ, דאַן געה איך אוים“.

איך געה פארביי מיין ליעבסטעס טיהר,
איך בליק אריין דערזעה איך איהר:
די קעצעל האלט זי אויף די קניע
און זינגט: „מיין ליעבסטער וואָהנט ניט היע;
ער וואָהנט אין וויטען ענגעלאַנד
און טראָגט דריי רינגען אויפ'ן האַנד,
און טראָגט אַ זייגער און אַ קייט,
און עסען עסט ער ווייסע ברויט;
און קאַווע טרינקט ער מיטאַג־צייט,
און לעבט ווי אַלע רייכע לייט“.

איהר אויג פערציהט זיך מיט אַ טרעהר,
זי קושט די קאַץ און זינגט ניט מעהר;
איך שיק מיין לעצטען בליק צו איהר,
מיין הארץ, מיין הארץ געהט אוים אין מיר.

דאס ליעבע־לעבען האָט ערוואַכט,
און אלעס שטיפט, און אלעס לאכט,
איך איינער געה ארום און טראַכט:
די ליעבע האָט מיך קראַנק געמאַכט
און מיר בעפעלט צו וואַנדערען —
מיין ליעבסטע ליעבט אַן אַנדערען!

ניו יאָרק. יוסף באַנק.

* * *

כ'וויל זיין לוסטיג, פלינק און פריי
ווי אַ פויגעלע אין מאַי,
ווי דער קלאָרער וואַסער־קוואַל,
ווי די ביהן ביים זונען־שטראַהל,
און פערפליהען דאָרט אַהין,
וואו די בלומען בליהען
און דאָס גראָז איז גרין;
וואו מיין ליעבסטער זיצט פער'חלום'ט
און פערטראַכט,
זינגענדיג די ליעדער זיינע
טאָג און נאַכט.

ניו יאָרק אידא חאַימאָוויטש.

צום פריינד

דו זעהסט, עס צאַנקט אַ ליכטעל קוים,
פערהאַלט דעם אָטהעם;
פערוועהען וועט אליין מיין טרוים,
ניט דו פערשפּאָט איהם!
שיט אויף אַ קבר ערד ניט מעהר,
שטעל אויף קיין טאָוועל;
ס'איז טראָגען טויד אַזוי שוין שווער —
ס'געדענקט אַן אבל. —

ניו יאָרק י. בלייכער.

די אידיליע פון בית לחם

ווייסע שלענגעלדיגע וועגען
מיט דעם זונען־שיין בעגאסען,
פיהרען צו די גערשטען־פעלדער,
צו די גאלד־בעפארבטע זאנגען.
ברוינע שניטערינס און שניטער
מיט די סערפען פלינק בעוועגען,
לוסטיג שניידען זיי די זאנגען
און צובינדען זיי אין גארבען —
און די שניטער־ליעדער קלינגען,
קלינגען אפ פון אלע זייטען,
און די עכאס פון דער ווייטען
שיקען גריסען פון יהודה —
און בענעימות׳דיג־בשיידען
זוי די ערשטע רויז פון שרון,
שטעהט ביים זייט די צארטע טאכטער
רות, און שטראהלט מיט ריינע אונשולד.

* * *

און בענעימות׳דיג־בעשיידען,
האלב צוטומעלט און צושראקען
הויבט זי אויף די אויגען איהרע
קוקט ארום זיך ווי פערבלאנדזעט,
און זי זעהט נור פרעמדע זאנגען,
פרעמדע גארבען, פרעמדע פעלדער,
און די שניטער־ליעדער קלינגען,
פרעמד... דאך זאנפט און פול מיט ליעבע,
און די ווייטע בערג, די אלטע,
שיקען אפ צוריק די ליעדער
דורך וואונדערשעהנע עכאס...
און די שניטערינס און שניטער,
מיט די סערפען פלינק בעוועגען,
און עס מעהרען זיך די גארבען.
און אין מואב׳ס־טאכטער׳ס אויגען
גלאנצט א צווילינג פעריל־טרעהרען...

* * *

פרום, ערהאבען איז געוועזען
יענע נאט־געבענשטע רגע
וועז די טאכטער פון בית־לחם
מיט דעם ליעבען שעהנעם בועז
זענען זיך צונויפגעקומען —
איינגעפלאנצט איז דאן געווארען
מיט א הייליג־טיעפער ליעבשאפט
יענעם קערענדיל פון לעבען,
פון יהודה׳ס שטאם, דעם ריינעם,
איינגעפלאנצט פון יונגע כוחות...

ברוקלין, נ. י.

* * *

אויף די פעלדער פון בית־לחם
אויף די רייכע בלומען בעטען,
אין א ים פון וואונדער־פארבען,
אין א ים פון זונען־שטראהלען;
אויף די פעלדער פון בית־לחם
יונגע רויזען פון די קנאספען
מאכען דורשטיג אויף די ליפלעך,
טרינקען אן זיך מיט דער טהוי־לופט.
און זיי ציהען צו די הימלען
שטעלען אוים די פרישע ליפלעך,
קושען זיך מיט זונען־שטראהלען,
און זיי שפיעלען זיך מיט ווינטלעך;
אויף די ברייטע גערשטען־פעלדער
צווישען שורות פרישע גארבען,
וואנדערט, וואנדערט מואב׳ס־טאכטער
אין די שפיעלענדיגע פארבען
פון די גריין־בעגראזטע לאנקעס,
און איהר הארץ, דאס צארטע, ריינע,
זאפט זיך אן מיט ליעבע בילדער,
מיט דעם זיסען בשמים־אטהעם,
וואס די זעפיר־ווינטלעך ברענגען
פון דעם ירדן׳ס גרינע ברעגען
און יהודה׳ס בערג, די פרייע —
אין דאס הארץ איהר׳ם וועקען אויף זיך
שטילע בענקענדע געזאנגען,
הייליג־פרומע מעלאדיען,
ווי עס וואלט א מלאך דארטען
אויף א געטליך־הארפע שפיעלען...

* * *

רות, דאס שעמעוודיגע מיידעל,
ניט געקענט האט ווי שולמית,
איבער בלומען־בערגליך שפרינגען,
שטיפען ווי א יונגע הירשין —
ווי פון אונשולד אויסגעגאסען
איז געוועזן די שנור פון נעמי.
אין א רוהע־צייט, א פרייע,
ווען די יודען האבען לוסטיג
זיך געזונגען הירטען־ליעדער
אין די טהאלען פון יהודה —
דעמאלט האט זיך אויסגעשפונען
די אידיליע פון בית־לחם.

י. אדלער.

בין השמשות

(דראמאטישעס בילד).

פּ ע ר ז אָ נ ע ן :

שיינה חיה — אַן אלמנה, 55 יאָהר אַלט.
אייבראם — איהר זוהן, אַ יודישער שרייבער.
דינה — איהר טאָכטער, אַן ארבייטערין.
האַלפּערין — אַ פּלימעניק, אַן ארבייטער.

צייט: אין אונזערע טעג, אָסיען, שבת פאַרנאַכט.
פּלאַץ: אין אַ גרויסע אמעריקאנער שטאָד, מיט אַ גרויסע יודישע געטאָ, אין אַן אַלטע טענעמענט הויז.

(אַ פינסטערעס צימער מיט איין טיהר צום קאָהידאָר און אַ צווייטע ביין זייט צו אַ צווייטען צימער. איין פענסטער אַנטקעגען דער טיהר. ביידע טיהרען און די פענסטער קוקען אויס ווי גרויסע שווארצע לעכער צוליעב דער פינסטערניש. דאס מעבעל אין צימער בעשטעהט פון אַ קאַנאַפּע, עטליכע בייבקלעך, אַ טיש, אַן אויוועןן און אַ שראַנק. אלעס איז אַלט, אויסגעקרימט און חושך'דיג. דינה ליגט אויף דער קאַנאַפּע מיט אַ נאַס טוך אויפ'ן קאָפּ, שיינה חיה בייט אום די טיבער און האַלפערין דערלאנגט זיי און נעמט זיי צו. אייבראם שפּאַצירט לאַנגזאַם היין און צוריק איבער'ן צימער, קוקט זיך איין יעדע מינוט אין פענסטער און געהט אַוועק פון דאָרט צאָרענדיג און אָנגעבלאָזען).

ד י נ ה (מיט אַ שוואכע שטימע): לייג, לייג, מאַמינקע! יעדעס מאָל וואָס דו בייטסט אום דעם טוך ווערט מיר לייכטער אין די אויגען... (מיט אַ שוואַכען זיפץ) איך האָב איינפאַך ניט געוואוסט אויף וואָסער וועלט איך בין.

ש י י נ ה ח י ה (בייט איבער דעם טוך): אָבער רייד האָטש ניט און ליעג רוהיג, טאָכטער! דו מאַכסט בלויז ערגער מיט דיין קעהרען זיך אויף אַלע זייטען.

ד י נ ה (ווי זי וואָלט ניט הערען): אז איך האָב געעפענט די אויגען האָט זיך מיר צוערשט אויסגעדוכט, אז איך געפין זיך אין

האספיטאל. עס האט זיך מיר די גאנצע צייט געדוכט אלץ, אז מען פיהרט מיך אין האספיטאל.

ה א ל פ ע ר י ן (דרעהט אויס א טוך און דערלאנגט עס צו שיינה חיה'ן): אז אסור אויב עס האט זיך געלוינט אפילו א פינגער איינשניידען צוליעב דעם.

א י י ב ר א ם (שטעלט זיך אב): און פונדעסטוועגען ביזטו דארט געווען (גיט א מאך מיט'ן האנד און פאנגט אן ווידער שפאצירען) עס איז ווירקליך געווען א שטיק אידיאטסטווע!

ה א ל פ ע ר י ן (פערשעהמט): איך?!. איך בין ניט געגאנגען, אייבראם, איך בין נאכגעגאנגען.

ד י נ ה (זעצט זיך אויף האסטיג): דאס איז שוין אין מיין גארטען א שטיין געווארפען. ס'איז אמת, אייבראם, האלפערין איז בלויז נאכגעגאנגען. (פאלט אום צוריק צום קישען מיט א שווערען קרעכץ) איצט, אז די פאליציי האט זיך אנגעבושעוועט, ביזטו אויך א חכם, אייבראם.

ש י י נ ה ח י ה (לייגט צו אויפ'ס שנעל א נאס טוך צו דינה'ס קאפ; כמעט וויינענדיג): טאכטערקע, קינד מיינס! ליעג האטש רוהיג פאר א צייט ביז דאס בלוט וועט אויפהערען צו גיסען. (פערברעכט מיט די הענד) וועה, וועה, וויפיעל בלוט זי האט עפּ נעבאך פערלארען!

א י י ב ר א ם (שטעלט זיך אב): נו, דאס האט מען בעדארפט ערווארטען. (בייגט זיך אן צו דינה'ן) און דו, דינה, ליעג בעסער רוהיג און לאז זיך לייגען טיכער צום קאפ. פון דעם וואס דו וועסט פערלירען נאך א ביסעל בלוט וועט זיבער קיינער ניט געווינען.

ד י נ ה (גיט א הויב דעם קאפ און וויל עפעס ענטפערען, אבער פאלט אום צוריק צום קישען פאר שוואכקייט, מיט א קראנקען שמייכעל): דער פאליצייסקער קלאב איז הפנים דאך שטארקער פון מיין קאפ.

(א שווערע שטילקייט אין צימער און עס הערט זיך בלויז דאס פליוכען פון וואסער, ווען האלפערין דרעהט אויס די טיכער און דערלאנגט זיי צו שיינה חיה'ן).

א י י ב ר א ם (זיין שטערן אנגעשפּארט אן שויב פון פענסטער. שטיל און מיט א זיפץ): איך דיינק, אז מען מעג שוין אנצינדען פייער, מאמע. עס איז שוין גוט פינסטער.

ש י י נ ה ח י ה : ניין, עס איז נאך צו פריה. באשר ביי אונז, זאל מען ניט זינדיגען מיט די רייד, איז אזוי פינסטער. אין גאס איז נאך גרויסער טאג.

ה א ל פ ע ר י ן : אין אזעלכע מאמענטען, ווען אויפ'ן הארצען איז אזוי מארנע, איז בעסער ווען עס איז פינסטער, אדער גאר

אזוי ווי איצט — בין השמשות׳דיג. עס איז גוט צוצוקוקען ווי דער טאָג ראנגעלט זיך מיט דער נאכט און וויל זיך אַלץ ניט אונטערגעבען.

א י י ב ר א ם : נו, ביי אונז אין די בעק רומס (צימער) זעהט זי זיך גאנץ ווייניג אָן, דיזע מלחמה צווישען טאָג און נאכט. ער קומט צו אונז שפּעטער, דער טאָג, און, געשיצט פון דער אַנטקעגענ־דיגער וואנד, שטעהט ביי אונז אָן די נאכט א סך פריהער ווי ביי לייטען. ביי אונז ראנגעלט זיך דער טאָג כמעט קיין מאָל ניט מיט דער נאכט, פּונקט ווי ער וואָלט פיהלען, אז עס איז גיטאָ פאר וואָס און פאר וועמען. (גיט א טיעפען זיפץ) אָפען גערעד, האָבען מיר דאָך דאָ, ביי אונז, כסדר נאכט. פרעג ביי דער מאמען און זי וועט דיר דערציילען וואָס פאר א גרויסע סומען געלד מיר צאָהלען יעדען מאָ־נאט פאר די גאז, דערפאר וואָס מיר מוזען דאָ אימער אָנהאַלטען א שטענדיגען ליכט פייער. און אפילו א נאכט האָבען מיר דאָך דאָ אויך ניט ווי ביי לייטען.... איך געדיינק שוין די צייט ניט ווען איך זאָל האָבען געזעהען א רעכטען שטערענדעל דורך אונזער פענסטער, אָדער אָן אמת פינסטערען וואָלקען, אזוי אז עס זאָל זיין אמת שווארץ.

ד י נ ה (פּרובט זיך א הויב טהון פון קישען און פאַלט אום צוריק, ארויסלאָזענדיג א שוואכען קרעכץ):

ש י י נ ה ח י ה : פינסטער איז מיר ניט, עס טהוט איהר נעבאך גוט וועה.

ד י נ ה : יע, מאמע, עס טהוט גוט וועה... און דער וויטאָג איז נאָך דארום שטארקער וואָס ער איז געקומען אזוי אונערוואר־טעט, אזוי אונגעריכטערהייד.

ה א ל פּ ר י ן : נו גאָר אונגעריכטערהייד איז עס ניט געקומען. איך האָב געזאָגט און זאָג נאָך אמאָל, אז מען האָט עס גערארפט ערווארטען. די דעמאָנסטראציע איז געווען א יודישע, און איך זעה ווירקליך ניט איין ווארום יודען זאָלען תמיד און אומעדום זיין די ערשטע.

ש י י נ ה ח י ה : אָבער גאָר מיינע ווערטער, זאָלען מיר אזוי אַלע האָבען א ליכטיגען יאָהר. וויפיעל איך האָב מיט איהר ניט איינגע׳טענה׳ט, וויפיעל איך האָב זיך ביי איהר ניט געבעטען, האָט זי דאָך מיך געפאָלגט פּונקט ווי אַלע מאָל, ב״ה.

ד י נ ה (זעצט זיך אויף האַסטיג): אָבער מען קאָן זיך דאָך אויביג ניט בעהאַלטען, אימער שטיקען זיך אין די ווינקלען! האָט מען זיי דאָך גערארפט ווייזען איין מאָל פאר אַלע מאָל, אז זיי לייגען פערברעכעריש און אז דאס עלענד איז נאָך אַלץ אזוי גרויס ווי אין אָנפאנג פון קריזיס.

האלפערין: איך האָב שוין באַלד פערגעסען ווי אַזוי מען זיצט ביי דער מאַשינקע: מיט'ן פּנים צו איהר, כּדי צו זעהן ווי די אַרבייט געהט אָן, אָדער מיט'ן פּנים צום פּאַרמאַן, אום צו זעהען ווי אָפט ער וואַרפט אויף דיר זיינע בליקען. אָבער שפּאַס אָן א זייט. יודען האָבען ניט געטאָרט אַרויס אויף אַ דעמאָנסטראַציאָן די ערשטע, און איבערהויפּט אין אַ צייט, ווען זיי ווילען עס פערשטיקען.

דינה (גיט אַ זיפץ): דאָס לעצטע איז אפשר אמת, האַלפּערין.

(אַ שווערע שטילקייט פאַר איניגע מינוטען).

אייבראַם (קוקט אין פענסטער): אָבער מערקווירדיג ווי די טויטע הויכע וואַנד פערשטעלט פון אונז אַלעס, טאָג ווי די נאַכט! עס האָט זיך געוואָלט וויסען וואָס לייטען טהוען איצט, האָבען זיי שוין אָנגעצונדען זייערע פייערען אָדער ניט.. קאָן מען דאָס אויך ניט זעהען דורך אונזער פענסטער.

האלפערין (אויסדרעהענדיג אַ טוך): עפּעס האָסטו זיך מיר היינט מאָדנע פערביינקט נאָך דער נאַכט, אייבראַם.

אייבראַם: דאָס איז דערפאַר, וואָס איך האָב שוין אַזאַ לאַנגע צייט ניט געזעהען קיין נאַכט, האַלפערין, חאָטש איך האַלט זיך אין איין ריכטען, אַז אָט־אָט און זי קומט באַלד אָן און איך קאָן שוין איינפאַך ניט איבערטראָגען דיזע טיערע, כמאַרע טעג און דיעזע מיט גאַז און עלעקטריק בעלייכטענע נעכט. (צולאַכט זיך טרויעריג) אָט האָט איהר אַלע געזעהען די פּאָגראָמען, איבערגעלעבט זיי, און איך.. איך האָב בלויז געשריבען אַ פּאָר בעשטעלטע אַרטיקלען, ווי עס פּאַסט זיך פאַר'ן יודישען לעזער. (זעהר טרויעריג) צוגעאיילט זיך מיט מיין אָבּפאָהרען פון דער היים... ניט געקענט איבערטראָגען דעם בין השמשות דאָרט און אריבערגעכאַפּט זיך אין אַן עבּיגען בין השמשות, און פערפעהלט ביידעם: אי דעם ליכטיגען טאָג וואָס האָט דאָרט אַ בּליאַסקע געטהון פאַר אַ ווייַלע, אי די פינסטערע און שווארצע נאַכט... (איראָניש) אפילו אייער אונגליק היינט האָב איך דאָך אויך ניט געזעהען און, ווער ווייס, אפשר וועל איך נאָך דאַרפען צושטעלען אַ פּאָר אַרטיקלען וועגען דעם, ווי עס פּאַסט זיך פאַר'ן יודישען לעזער?!...

דינה: גליקליך דאַרפסטו זיך פיהלען, אייבראַם, וואָס דו האָסט עס אַלעס ניט געזעהען. (צו־וויינט זיך) ווען דו וואָלסט געזעהען ווי גרויזאַם, ווי ציניש, דער דיקער פּאָליסמען האָט מיך אַרומגעכאַפּט, און ווי ווילד, ווי בעסטיאַליש ער האָט עס אָנגעפאַנגען צו קלאַפּען איבער מיין קאָפּ, ווען איך האָב זיך געפּרובט אַרויסרייסען פון איהם... אָה, אייבראַם! ניט די קלעפּ, די בעליידיגונג, וועל־

כע איז פערבונדען מיט די קלעפּ, אַט וואו די גאנצע ביטערקייט ליעגט!... דאס זעלבע, געדיינק איך, האָב איך געפיהלט אין דער היים, ווען נאָך אלע ערוואַרטעטע און פערשפּראָכענע גליקען, האָבען פּלוצלונג אויסגעבראָכען יענע פינסטערע פּאָגראָמען.

ה א ל פּ ע ר י ן : נו, פאר איך, דינה, איז איצטער גאָר ניט די צייט צו וויינען און נעמען זיך צום הארצען. און קיינער איז ניט שולדיג אין דעם, וואָס איהר ערוואַרטעט פון אנדערע מעהר וויפיעל יענע קענען און ווילען אייך געבען.

ש י י נ ד ה ח י ה (בייט אום דאס טיכעל אויף דינה'ס קאָפּ): און דאָס בלוט הערט ניט אויף צו גיסען. יעדעס טיכעל וואָס איך געהם אראָב איז רויט דורך־און־דורך. אזוי פיעל בלוט זאָל זיך פון זיי אויסצאַפּען יעדע מינוט, רב"שע!

א י י ב ר א ם (צולאַכט זיך): מיט קללות, מאַמע, ווערסטו מיט זיי גאָרנישט מאַכען. קללות געהען דאָ גאָר אין חשבון ניט אריין. מען דאַרף געגען זיי דאס זעלבע געברויכען וואָס זיי פערמאָגען: גוטע רעוואָלווערען, געזונדע קלאָבס און כוחות, וואָס מעהר כוחות, און דאס גראַדע פעהלט אונז תמיד, און וועגען דעם גראַדע פערגעסען מיר יעדעס מאָל, ווען מיר ווילען ווייזען אונזער קראַפט.

ה א ל פּ ע ר י ן : נו, זיי וועלען אימער האָבען מעהר ביקסען און אויך מעהר שיסער.

א י י ב ר א ם : יא, האלפּערין, און אויך מעהר שיסער, און דאס איז דאס ערגסטע.

ד י נ ה : נאָכ'ן חשבון נאָך זייט איהר ביידע גערעכט. אָבער ניט אלע מאָל און ניט איבעראל קאָן מען האלטען חשבון. די נשמה רייסט זיך, דאָס הארץ שפּרינגט פון איהר פּלאַץ און ניט אלע מאָל איז עס מעגליך זיי אָבצוהאלטען. איך ווייס ניט ווי אנדערע, איך קען עס ניט.

ה א ל פּ ע ר י ן : אפילו דאן ווען איהר פיהלט, ניין ווען איהר זייט זיכער, אז אייער ארויסשפּרינגען וועט נאָך ערגער מאַכען, וועט נאָך מעהר פערשטאַרקען די פינסטערנעס, וועט נאָך גרעסער מאַכען די חושך'דיגע מאַכט פון די שוין אזוי אויך גענוג פינסטערע כוחות?

ד י נ ה (פעסט): אפילו דאן! נאָך מעהר, גראַדע דאן!... עס איז אַ פערברעכען צו זיצען מיט צוזאַמענגעלייגטע הענד און שווייגען, ווען ארום דיר זענען דאָ אזוי פיעל צרות און וויל יעדערער שטיקט זיך מיט זיין אייגענעם פּעקעל צרות, מיינען אלע אז אלעס געהט אָן כשורה... טאָג אָדער נאַכט! און אויב איך קאָן ניט ברייגנען דעם טאָג, זאָל איך האָטשע העלפען ברייגנען וואָס שנעלער די נאַכט!

אייבראם (מיט אַן איראָנישען שמייכעל): גוטע ווערטער, דינה, ניטאָ וואָס צו ריידען, די צרה איז אָבער וואָס מיר זענען אַזוי שוואַך, אַז מיר קאָנען אפילו די נאַכט, איך מיין די גרויסע נאַכט, אויך ניט ברייננען. עט, מיר לעבען, מיר טומלען זיך, מיר קעהרען איבער וועלטען... ביי זיך אין דער היים, ביי זיך אין קווארטאַל, און די וועלט... די וועלט געהט זיך איהר וועג אָהן אונז. (מיט ביינקשאַפט) אַך, ווי איך וואָלט געוואָלט דערלעבען זעהען די אמת'ע נאַכט, אַז עס איז שוין ניט בעשערט צו זעהען דעם טאָג. דער בין השמשות, ער טויטעט מיך אוועק איינפאַך.

האַלפּערין: נו, דאָס איז פּאָעזיע, האָב קיין פּאַראיבעל ניט. אין פּראַקטישען לעבען איז אַ ביסעלע ליכטיגקייט, אפילו אַ בין השמשות'דיגע, דאָך בעסער פון פינסטערניש.

דינה (מיט אַ זיפץ): בעפאָר מיר זענען אָבגעפאָהרען נאָך אמעריקא, האָט איהר אויך געזאָגט דיזעלבע ווערטער, האַלפּערין. (מיט אַ שמייכעל) איך וועל, אַלזאָ, מיין צושפּאַלטענעם קאָפּ צושטע־לען צו אייער חשבון.

האַלפּערין (שמייכעלט): עס איז אמת, דינה, איך האָב אַזוי געזאָגט, אָבער אסור אויב איך בין געווען אין עפּעס שולדיג. איך האָב געזעהען, בעסער געזאָגט — געדרינקט, אַז עס זענען דאָרט, אין דער געביידע וואו מיר האָבען געזאָלט זיך אריבערקלייבען, עט־ליכע פענסטער, און דורך פענסטער, ווייס איך, קומט אימער אריין פיעל ווייניג ליכט. (טרויעריג) און איבעריגענס, האָבען מיר דען געהאַט אַן אנדער ברירה? פון די פּאָגראָמען האָט מען דאָך געמוזט אַנטלויפען, פון די תליות אויך, האָט מען זיך געמאַכט הארץ און געטרייסט.

אייבראם (געהט אָב פון פענסטער און זעצט זיך צו נעבען דינה'ן): איהר האָט מיך דערמאָנט אויף אַנאַנדער פּאַסירונג, וועלכע איז מערקווירדיג עהנליך צו אייערע. בעפאָר איהר זייט אָנגעקומען אהער, ביז איך ארוים זוכען אַ דירה פאַר אונז. עס איז געווען אַ כמאַרנער, סערער טאָג, ווען איך בין ארומגעגאַנגען זוכען פּאַסענדע צימערען, ביז איך האָב קוים מיט מאַטערנעש אָנגעטראָפען אויף דיזע. דער בעל הבית פון הויז האָט מיר געפרופט איינריידען, אַז אין אַ ליכטיגען טאָג איז דאָ אַזוי ליכטיג, אַז מען ווערט אַזש פערברענט פון דער זונן. מען מוז, זאָגט ער, אין אַ ליכטיגען טאָג ארונטערלאָזען די פאַרהאַנגען, אַז ניט קען מען דאָ ניט איינזיצען. איך האָב גוט געוואוסט, אַז ער זאָגט ליגען, און די איינציגע פענסטער מיט דער טויטער, הויכער וואַנד אַנטקעגען זענען געווען גוטע עדות דאַפיר. אויך ער, דער גנב, האָט געוואוסט, אַז איך פערשטעה זיך אויף

זיינע ליגענס, און דאָך האָט ער פּאָרטגעזעצט לויבען די צימערען און איך האָב פּאָרטגעזעצט צו הערען עס און צושאָקלען מיט'ן קאָפּ... די דירה, פערשטעהט איהר, איז געווען די איינציגע וואָס איך האָב געקענט געפינען פאַר מיין פּרייז... (גיט זיך אַ הויב האַסטיג פון פּלאַץ) מאַמע! מען האָט פונדעסטוועגען בעדאַרפט זעהען וואָס עס טהוט זיך ביי די שכנים. אפשר איז שוין צייט אָנצינדען פייער? (צו האַלפּעריין) דו ווייסט, האַלפּעריין, שבת בין השמשות איז דער איינציגער מאָמענט ווען די מאַמע רעד זיך צוזאַמען מיט די שכנים. יודישע שכנים אפילו, אָבער זיי וואָהנען, פערשטעהסטו, צו די פראָנט.

ש י י נ ה ח י ה (גיט זיך לאַנגזאַם אַ הויב פון פּלאַץ, גיט א זיפץ און געהט ארויס פון הויז).

(עס הערט זיך אַ שוואַכער קלאַפּ אין אַ דערבייאיגער טיהר, דאס עפענען זיך פון איהר, אַן אויסטויש פון ווערטער און דאַן דאס צומאַכען פון איהר).

ש י י נ ה ח י ה (עפענט שוואַך די טיהר און קומט אריין): עס איז נאָך גרויסער טאָג אין גאַס!... די שכנים, זיי האָבען מיך אויסגעלאַכט, ווען איך האָב ביי זיי געפרעגט אויב עס איז שוין צייט אָנצינדען פייער. איך האָב זיך איינפאַך פערשעהמט פאַר זיי, אזוי ליכטיג איז דאָרט אין שטוב.

ה אַ ל פּ ע ר י ן (טרויעריג און מיט אַ שמייכעל): הייסט עס, אַז מיר דאַרפען נאָך דערוויילע טאַפּען אין דער פינסטער, מוהמע. מילא, וועלען מיר צו־וואַרטען אַ ביסעל.

א י י ב ר א ם (מיט אַ שווערען זיפץ): צו־וואַרטען ביז דער בין השמשות וועט אריבער און עס וועט אָנשטעהן די אמת'ע נאַכט.

(אייבראם געהט צו צום פענסטער און הויבט אָן זינגען אַ טרויעריגעס אונטער'ן נאָז. דינה גיט אַ הויב דעם קאָפּ, פאַלט ווידער צום קישען און לאָזט אַרויס אַ טיעפען קרעכץ. האַלפּעריין בויגט זיך אָן צו איהר מיט אַ זאָרגפולע צערטליכקייט און שיינה חיה שטעהט אין מיטען שטוב אַזוי ווי פערשטיינערט).

ש י י נ ה ח י ה (מיט אַ שווערען, טרויעריגען קרעכץ): אה, פינסטער איז מיר ניט!

(פ אָ ר ה אַ נ ג).

שיקאַגאָ מ. ציפּין.

„מאַן“ און „ווייב“

ווען מאַן און ווייב, דאָס יונגע פּאָר פאָלק, זענען אריין אין זייער שלאָפצימער איז זי, דאָס יונגע ווייבעל, שוין געווען בערוהיגט. די איינגעפאַלענע באַקען האָבען נאָך געוויזען אפילו צייכענס פון רויט־קייט, געפלאַמט אָבער האָבען זיי מעהר שוין ניט. דערפאַר אָבער האָבען איצטער איהרע אויגען געפלאַמט מיט דעם בעקאַנטען פייערל פון אַ יונג ווייבעל נישט לאַנג נאָך דער חתונה אין אַ ליל טבילה...

גלייך ווי מאַן און ווייב זענען אריין אין שלאָפצימער האָט זי פערהאַקט די טיהר, אַ כאַפּ געטהון דעם שליסעל און פערשלאָסען.

— וואָס פערשליסטו שוין ? באַלד פערשליסט זי... האָט ער געמורמעלט.

זי האָט איהם געוואָלט עפּעס אָבענטפערן. דאָס ליידענשאַפּטלי־כע פייערל פון איהרע אויגען איז מיט אַמאָל פערלאָשען געוואָרען און אַ מאָדנע פלאַקער האָט זיך דאָרט בעוויזען, די גרויסע קעלבערנע אויגען זענען מיט אַמאָל נאָך גרעסער געוואָרען דאָס אויסגעצויגענע פּנים איז ביי איהר נאָך אויסגעצויגענער געוואָרען, די ציינער פון דעם אונטערשטען קאַסטען וואָס האָבען ארויסגעשטאַרט ווייטער פון די אויבערשטע, זענען זיך מיט אַמאָל צונויפגעקומען מיט אַ גריל־ציגען קריץ און אויף איהרע ליפּען איז געהאַנגען אַ וואָרט ווי אַ שטאָך פון אַ שווערד. אָבער ווי זי וואָלט זיך אליין דערשראָקען פאַר דעם שאַרפען וואָרט האָט זי זיך אַ בים געטהון אין דער אונטערשטער ליפּ און שטיל אָבער מיט האַסט צוריק די טיהר אויפגעשלאָסען.

ער, דער מאַן, איז געשטאַנען איבערגעדרעהט צום ברענענדען לאָמפּ און האָט נישט בעמערקט די פערענדערונג וואָס דאָ אַז ביי איהר מיט אַמאָל פאָרגעקומען אָבער דאָס האַסטיגע אויפשליסען האָט איהם גלייך קלאָר געמאַכט זיין ווייבס איצטיגען צושטאַנד.

— די שלאַנג האָט שוין ערוואַכט, האָט ער שטיל צווישען די ציינער געמורמעלט און מיט איינגעהאַלטענע טריט איז ער ארויס־געגאַנגען פון שלאָף־צימער.

ווען ער איז צוריקגעקומען האָט ער פאַר איהר בעט געטראָפען ליגען דאָס האַלבע קלייד, די שיך־און־זאָקען. ער האָט דאָס אַלעס אויפגעקליבען, אויף דעם דאַנעבענדיגען שטול אַוועקעלייגט און אויף דער שלאָפענדער אַ בליק געוואָרפען. זי איז געווען צוזאַמענגעקאַ־טשעט קוים וואָס מען האָט אַרויסגעזעהן דאָס ווייסע טשיפּיקעל פון איהר קאָפּ.

אַ קורצע ווײלע איז ער אַזוי געשטאַנען, דאַן איז ער אויף די נעגעל שטיל אַוועק צו זיין בעט און זיך געפיהלט פאַר דעם גריקליכס־טען. דאָס גליקליכע געפיהל האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט, אַ שוואַרצער וואָלקען האָט זיך אויף זיין פּנים פערשפּרייט און אין האַרצען האָט ער דערפיהלט אַ טיעפען טרויער. עפּעס האָט ער איצ־טער געפיהלט אַ רחמנות צו זיך אַליין. און נישט פיהלענדיג האָבען זיך זיינע ליפּצען בעוואויגען מיט אַ שטילער תפלה: גאָט! וואָרום בין איך אַזוי אונגליקליך? דאָס זיסטע, דאָס שעהנסטע פון לעבען זאָל ביי מיר זיין אַזוי ביטער אַזוי עקעלהאַפט.. מיין גליק געפין איך אינ'ם אויסמיידען דאָס גליק... עפּעס האָט איהם אָנגענומען אַ חשק זיך ביטער צו צולאַכען באַלד אָבער האָט ער זיך דערמאָהנט אַז דאָס קאָן זי נאָך אויפוועקען און דאַן און דאַן... ער האָט מעהר נישט געקאָנט טראַכטען אַן עקעל האָט איהם אַרומגענומען, ער האָט דער־פיהלט גלייך ווי עפּעס אַ קאַלטע שלאַנג וואָלט זיך אַרום זיין קערפּער אַרומגעוויקעלט און ער האָט זיך אין גאַנצען אַ טרייסעל געטהון...

לאַנגזאַם און שטיל ווי אַ גנב האָט ער זיך אויסגעטהון, אַריינ־געלייגט אין בעט, געעפענט אַ בוך און געפּרובט געפינען רוהע צו זיין ליידענדע זעלע אין די ליעבעס געשפּרעכען פון דאָן קאַרלוס.

— שוין צייט דעם לאָמפּ צו פערלעשען! האָט זיך פלוצים גע־הערט איהר שטימע.

— באַלד באַלד — האָט ער זיך ווי געבעטען — אָט ענדיג איך ס'לעזען.

— גאַנצע נעכט נור לעזען, נור לעזען...

ער האָט גוט פערשטאַנען דעם פאָרוואורף נור ער האָט גאָרנישט געענטפערט. אַ צייט איז געווען שטיל ווי אויף אַ בית־עולם אָבער פלוצים האָט ער דערהערט אַ פערשטיקטעס געוויין. ער האָט אונ־טער געהויבען דעם קאָפּ און דערהערט ווי זי כליפּעט. דאָס האָט איהם פון בעט אַרויסגעהויבען און אַ דערשראָקענער איז ער צו צו איהר בעט.

— וואָס איז דיר? וואָס וויינסטו? זאָג, ס'איז דיר עפּעס?

זי האָט נישט געענטפערט נאָר דאָס וויינען איז שטאַרקער גע־וואָרען. אין דיעזער מינוט האָט ער זיך געפיהלט זעהר שולדיג.

—ס'איז דיר עפּעס נישט גוט? זאָג, וואָס איז דיר? — האָט ער פול מיט צערטליכקייט ווידערהאָלט — געבען דיר עפּעס? אפשר א ביסעל וואסער?

— ניין, האָט זי קוים זיך געלאָזט הערען און דערביי זיך מיט'ן פּנים צו איהם איבערגעדרעהט. איהרע אויגען זענען געווען רויט פון וויינען, טראָפּענס טרעהרען זענען שטעהען געבליבען אין די פּאַקען גריבעלעך פון איהר געזיכט, פון דאָרט האָבען זיי זיך געקייקעלט ביז צו דער קורצער האַלב־פּעריסענער קאַרטאָפּלע נאָז, דאָרט זענען זיי אַ ווײַלע שטעהן געבליבען און באַלד האָבען זיי זיך צוגאָסען אין קרומע זייטיגע וועגען.

אין דיעזען מאָמענט האָט זי אויסגעזעהן אַזוי העסליך, אַז ניט ווילענדיג האָבען זיך זיינע אויגען אָבגעווענדעט פון איהר אָבער אין דעם זעלבען מאָמענט האָט זי איהם פאַרן האַנד אָנגעכאַפּט און געצויגען צו זיך. ער איז ווי אַ שטיק ליים אָהן לעבען אויף דעם רוקען פון בעט זיצען געבליבען. און דאָ האָט זיך פאַר איהם אָנ־געהויבען אַן אינערליכע מאַטערניש. זיין נשמה האָט זיך געריסען אַוועק, אין אַ וועלט פון שעהנהייט, פּאָעזי און ליעבע... זיין מענש אין איהם אָבער האָט פערלאַנגט ער זאָל זיך נישט ריהרען פון אָרט נור בלייבען נעבען איהר; זי ליידעט, ער איז אַזוי שיין און וואָס איז זי שולדיג אַז די נאַטור האָט זי אַזוי העסליך געמאַכט.

— ווי אַ ליימענער גולם! האָט זי פּלוצים אַ מרוטשע געטהון און זיין האַנד פון זיך אַוועקגעשליידערט.

אַן אויפלעבונג איז אויף איהם געקומען, ער האָט זיך פּלוצים דערפיהלט פריי... די פרייהייט האָט איהם אָבער וועה געטהון, ער האָט געפיהלט איהר לאַגע און האָט געוואָלט עפּעס טהון פאַר איהר, אָבער וואָס — האָט ער אַליין נישט געוואוסט.

— פיהלסט זיך שוין בעסער? אפשר אַ שטיקעל פּאָמעראַנץ? — האָט ער ענדליך ארויסגעשטאַמעלט

— זאָל זיין.

פון'ם פּאָמעראַנץ וואָס ער האָט איהר דערלאַנגט האָט זי איהם אַ האַלבען, די גרעסערע העלפט דערלאַנגט און אַליין האָט זי אָנגע־הויבען קייען מיט די פעדערשטע צייהנער, געזשאַמזשעט און גע־זשאַמזשעט און דערביי האָט זיך איהר לאַנגשפּיציגע גאָמבע מיט דעם אונטערשטען קאַסטען ארויסגעשטאַרטע צייהנער אַזוי מאָדנע בעוואוינגען אַז דאָס האָט געטריבט פון איהם דעם גאַנצען אַפּעטיט צו עסען די אַנדערע העלפט פון דעם פּאָמעראַנץ.

— פאַרוואָס עסטו נישט? האָט זי קייענדיג איהם געפרעגט און ווידער אַמאָל זיין האַנד אָנגענומען. ער האָט אַ ציטער געטהון.

עס איז איהם פּלוצים אַ שפּילקעדיגע קעלט אין אַלעביינער זיינע דורכגעלאָפען. אָה, ווי אונגעוועהנליך קאַלט עס איז איהר האַנד. אייז, אַ שטיק אייז... און דאָך האָט ער זיך נישט בעפרייט פון איהר האַנד ער האָט בלויז אַ זאָג געטהון: „אוי ווי קאַלט“.

זי האָט געמיינט אַז עס איז איהם קאַלט צו שטעהן באָרפיס אויף דער ערד האָט זי זיך אַביסעל אָבגערוקט און איהם געוואָלט זאָגען: „ס'בעט איז אויסגעוואַרמט, אַ מחיה“ אָבער אַנשטאָט דעם האָט זי ארויסגעשטאַמעלט: „נאָך אַ קליין ביסעלע, שטעה נאָך אַביסעלע...“

די ווערטער איהרע זענען ארויסגעזאָגט געוואָרען מיט אַזוי פיעל באַגעהר, אַז אַ וועלט מיט געפיהלען האָבען זיי ביי איהם ארויסגערופען. ער איז געוואָרען צו איהר פול מיט מיטלייד, ער איז נאָהנטער צום בעט צוגעטראָטען. זי האָט זיך נאָך מעהר צום וואַנד צוגערוקט פאַר איהם אָן אָרט געמאַכט און ער האָט נאָך אַלץ געקלעהרט. פּלוצים האָט ער דערהערט אַ געלעכטער פון דער עס שטוב. דאָס געלעכטער האָט איהם ווי מיט אַ מעסער דורכגעשניטען, און עפּעס האָט איהם אויסגעוויזען אַז דאָס לאַכט מען פון איהם. יאָ, פון איהם לאַכט מען עס דאָרט איצטער, פון איהם... ער, אַזאַ שיינער יונגער מאַן זאָל מיט אַזאַ...

ער האָט זיך אַליין איבערגעריסען די געדאַנקען. צו העסליך און צו הארצרייסענד איז געווען דאָס בילד וואָס איהם האָט זיך איצטער פאָרגעשטעלט און אַ האַס, אַ ברענענדער האַס האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען צו זיין טאַטען, דעם געלד פערגעטערער, צו זיין שווער, דעם בעטריגער און ענדליך צו זיך אַליין.

דערווייל האָט זי זיין האַנד צו זיך מעהר צו געצויגען און זי אויף איהר גלאַטיגען האַלדז ארויפגעלייגט. זיין האַנד איז אין אָנפאַנג געלעגען אָנבעוועגליך דאָס גלאַטיגקייט אָבער און די היץ פון איהר ליידענשאַפטליכען קערפּער האָט אין איהם ערוועקט אַ וואַרעמעס געפיהל און מיט דער קראַפט פון אָט דעם געפיהל האָט זיך זיין האַנד אָנגעהויבען בעוועגען אָבער פּלוצים האָט ער אַ ציטער געטהון און מיט זיין גאַנצער קראַפט האָט ער זיך געריסען פון איהר האַנד לויז צו ווערען.

דאָס האָט אויף איהם איהר אייז געפרוירענע האַנד אַזוי שלעכט געווירקט. די קאַלטע דאַרע פינגער וועלכע זענען געווען פייכט פון דעם זאַפטיגען פאָמעראַנץ האָבען איהם ווי מיט מעסערס זיין לייב געשניטען, אַ שוידער איז איהם אַלע זיינע ביינער דורכגעלאָפען עפּעס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט אַז טויטע פינגער האָבען אָנגעכאַפּט זיין האַנד און דרוקען זיי צו צו מאַגער אויסגעדאַרטע ביינער אי־

בערגעצויגען מיט אַ דינע הויט אויף דעם אָרט וואו עס דאַרף זיין אַ ברוסט, אַ הויכע לעבענספולע פרויען־ברוסט.

ער האָט זיך פון איהר אַ ריס געטהון, געוואָלט זיך בעפרייען אָבער זי האָט איהם אזוי ליידענשאַפטליך צוגעדריקט און ארויסגעשעפּטשעט זיין נאָמען אַזוי צערטליך, מיט אַזוי פיעל געבעט, אז ער האָט פאַר קיין פאַל ביי זיך נישט געקענט פועל'ן זי צו פערלאָזען. אַגב האָט ער זיך דערמאָהנט אָן זיינע פליכטען געגען איהר אַלס מאַן. זי איז אַ יונג ווייבעל, זי היט אָב יודישקייט און ווי האָט ער דאָס רעכט אַזוי צו לעבען איבערהויפּט נאָך אין אַזאַ נאַכט ווי היינט. ניין, היינטיגע נאַכט מוז ער! אַלע קרעפטען דאַרף ער אָנווענדען, צומאַכען די אויגען דאַרף ער, דעם לאָמפּ דאַרף ער אויסלעשען, פינסטער זאָל זיין, וועט ער נישט זעהן איהר געזיכט און אין דער פינסטער קאָן ער זעהן זיין אידעאַל, איהר שעהנעם געזיכט, איהרע שמאָלענקע האַלב־צוגעמאַכטע מאַנדעל אויגען, איהרע רייצענד רויטע ליפּען און די בלויע בלוזע, די דורכזיכטיגע... אָה, ווי וואָלט זיך איהם געוואָלט זעהען אָט די דינענקע בלוזע! נישט צוגעדריקט, נישט געקוועהלט וואָלט ער איהר נור גלאַטיג וויך וואָלט ער איהר געגלעט, ארומגעהילט און צוגעטוליעט אזוי ליעב אזוי ליעב...

און אַ צאַרטעס, וואַרמעס געפיהל האָט איהם ארומגענומען און מיט'ן גאַנצען כח האָט ער זיך אַ ריס געטהון צו געהן דעם לאָמפּ פערלעשען...

אין דיעזען מאָמענט האָט זי זיך פּלוצים מיט כעס אַזאַ וואָרף געטהון אז דאָס בעט האָט אַ טרעשטש געטהון און פול מיט גיפט האָט זי אויסגעשריען: נור אויסגעריגנען אין דער מאַמעס בויך האָב איך געדאַרפט ווערען.

— —

און איך אויך — האָט ער אָבגעענטפערט און איז אריין צו זיך אין בעט.

ניו יאָרק   י. פאַלער.

ביים רבינ׳ם טיש

א גרויסע פיער־עקיגע דאווען־שטוב, פול מיט יודען.

ביז איצט, האָט נאָך פון די גרויסע זעקס פענסטער, וועלכע זע־נען אָבגעטיילט צו דריי אויף א וואנד — אָבגעשלאָגען א מאַטער שיין, וועלכער האָט זיך ווי אין א שטילען קאַמפף געראַנגעלט מיט דער אָנקומענדער פינסטערניש. ביסלעך־ווייז אָבער, האָט די פינס־טערניש אַלץ מעהר דעם שיין פערשלונגען, אַלץ זיכערער זיך אין יע־דען ווינקעל פערשפרייט, און ענדליך די גאַנצע שטוב ווי אין איין שווארצען שאַטען איינגעהילט.

אויב׳ן־אָן, ביי א לאַנגען ברייטען טיש, וועלכער איז פון ביידע זייטען בעזעצט מיט חסידים, — זיצט דער רבי און פּראַוועט דעם שלוש־סעודות.

א הייליגע שטילקייט הערשט אין דער שטוב.

דער רבי זאָגט תורה...

כמעט אַלע וואָס געפינען זיך ארום טיש, זענען צונויפגעדריקט מיט איינגעהאַלטענע אָטעמס, אַלץ נעהענטער צום „אויב׳ן־אָן“; אַלע זענען צונויפגעגאָסען ווי אין איין קנויל, ווי אין איין שווארצען פלעק, — יעדער וויל הערען דעם רבינ׳ס הייליגען קול, יעדער וויל אויפכאַ־פען זיינע הייליגע ווערטער.

און די ווערטער פונ׳ם הייליגען צדיק ציהען זיך, קלינגען אָב, באַלד אין א בייזער, באַלד אין א שטילען אַנגענעהמען ניגון, און צו־גיסען זיך אין דער טיפקייט פון די צוהערער׳ס נשמות, גלעטען זייערע הערצער, און פערטראָגען זיי ערגעץ אין א העכערער וועלט, אין א וועלט פון הייליגקייט...

צווישען די צוהערער, שטעהט אויך ר׳ פנחס דער פּאַסעסאַר, ווי מען רופט איהם, — א חסיד נאָך פונ׳ם „אַלטען“ זכרונו לברכה... דער פאָטער פונ׳ם „איצטיגען“...

פון קיין זאַך האָט ר׳ פּנחס ניט אַזא הנאה פונ׳ם „איצטיגען“, ווי הערען פון איהם א שטיקעל תורה... דאָס קול, די תנועות — איינגאַנצען אויפ׳ן „אַלטענ׳ס“ שניט...

שטעהט ר׳ פנחס מיט גרויס כונה, די הענד פערלייגט אויפ׳ן הארצען, דעם קאפ אראבגעלאזען, און אין זיינע רעיונות לעבט איצט אב דאס גאנצע געשטאלט פון׳ם „אלטען"...

ער זעהט זיין געבויגענעם קערפער, דאס גרויע שפיציגע בערד־דיל; דאס בלייכע פנים מיט די ליכטיגע אויגען, — און ער פיהלט בחוש, יענעמ׳ס רוחניות... יענעמ׳ס ברען...

* * *

ווייט ארונטער, נעבען דעם הינטערשטען טייל טיש, נאהענט פון טיהר, שטעהט חיים בער דער מלמד. ער האלט אנגעשפארט איין פוס, אויף איינע פון זיינע צוויי קוואס־קאנען, דעם קאפ אנגעשפארט אויפ׳ן עלענבויגען, און בערעכענט אויפ׳ן קאפ, וויפיעל גלאז קוואס ער האט דא היינט אויסגעגעבען, ווער עס האט געטרונקען, כדי מאר־גען, בלי נדר, צו־וויסען ביי וועמען צו מאנען...

לויט אבער חיים בער בערעכענט, איז ער פון׳ם הייגטיגען שבת ניט זעהר צופריעדען. פון די גאנצע צוויי קאנען, האט ער סך־הכל, אפשר זעקס, אדער זיבען גלאז קוואס פערקויפט; אפילו קיין האלבע קאן ניט... וואס גאט גיט א שבת, לויפט חיים בער׳ן דורך א געדאנק, ווערט אלץ ערגער... פאר׳ן „אלטען", זכרונו לברכה, פלעגט ער שוין אין דער צייט קיין קאפ קוואס ניט האבען... גאר אנדערע צייטען דאן געוועזן...

קיין תרעמות אויפ׳ן „איצטיגען", האט ער חלילה אפילו ניט דערפאר, דעם אמת אבער, קען חיים בער ניט פערלייקענען! ער מוז מודה זיין, אז ס׳פעהלט עפיס.... אז ס׳איז ניט דאס וואס גע־ווען... נישטא יענער עולם, נישטא יענע התלבות — אלץ רחמנא לצלן, עפיס ווי אבגעהאקט געווארען...

שטעהט חיים בער א פערטראכטער, און עס וואלט זיך איהם שוין זעהר ווילען אהיים געהען. ער האט שוין אפילו בדעה געהאט לאנג א היים צו געהן — וויל ער אבער בכיוןווארטען ביז נאך הבדלה, כדי צו קענען זיך היינט זעהן מיט נחום דעם „ארענדאר". שוין א שטיק צייט אז ס׳קומט איהם ביי איהם פאר א פאר גלאז קוואס, און יענער מאכט זיך ניט וויסענדיג... ער ווייס אז ווערט ער איהם היינט ניט זעהן, קען ער ווידער דארפען ווארטען, ווער, ווייס ווי לאנג, ביז נחום ווערט ווידער ווען ס׳איז קומען אין שטאד אריין אויף א שבת...

גלאט אבער פלוצלונג צוגעהן צו נחום׳ען מאנען דעם חוב, קען חיים בער ביי זיך ניט פועל׳ען. פארט אן אלטער געוועזענער בעל הבית זיינער... כמעט אלע קינדער זיינע, ביי איהם תלמודים געוועזן... מאכט חיים בער ביי זיך אב, אבצו־ווארטען נחום׳ען, נאך

הבדלה, אויף דער סטאנציע, פערפיהרען מיט איהם פריהער א שמועס מכח עפּיס אַ ענין, און דאַן ערשט, בייטען ער זאָל קיין פּאראיבעל ניט האָבען, און איהם וועגען דעם חוב דערמאָנען...

* * *

ניט ווייט פון טיש, אויף א לאַנגער באַנק, געבען א ברייט־געד מויערטען אויבען, זיצען אויסגעזעצט א גאַנצע רייהע יודען פערטיעפט אין פערשיעדענע ענינים.

צווישען זיי, זיצט אויך שמואל דער קצב. דאָס שטריימעל איז ביי איהם פערדוקט אויף א זייט, די הענד פערלייגט אין א פערזאָרג־טער פּאָזע, און ער קען זיך קיין עצה ניט געבען וועגען א שווערען ענין.

די לעצטע צייט, איז ער פשוט אוים מענש! עס האַלט זיך ביי איהם שטענדיג אין איין טרפה'ענען... עס האָט איהם שוין ממש בדול הדל געשטעלט!

קלערט שמואל דער קצב, נאָך הבדלה, דורכצושמועסען זיך וועגען דעם מיט'ן רבי'ן. ער קלערט, אפשר האָט עס עפּיס א שיכות מיט'ן שוחט: א יונגער שוחט, אפשר פערקוקט ער אַמאָל...

א חוץ דעם, ישוב'ט ער זיך, צו זאָל ער פאַר איין־וועג מאַכען מיט'ן רבי'ן א טענה, וועגען אָברעבענען זיך... שוין קנאַפּע זעקס חדשים, אַז מען האַלט ביי איהם אהער אין איין באָרגען פליייש, און עס נעהמט קיין סוף ניט!.. איין גאָט ווייס דעם אמת אַז ס'איז איבער זיינע כוחות...

ער ווייס אפילו, אַז אין אַזעלכע זאַכען מישט זיך דער רבי ניט. מיט דער רבי'צען אָבער, קען ער קיינמאָל צו קיין כוח ניט קו־מען: פון איין וואָך צו דער צווייטער, האַלט זי איהם אין איין „פיהרען", אין איין צוזאָגען... איינפאַך, עס איז איהם שוין מיאוס און מאוס מאָנענדיג.

שלאָגט זיך שמואל מיט דער דעה, וואָס ער זאָל טהון. אין גאַנ־צען וועגען דעם שווייגען, טהוט איהם פשוט וועה דאָס האַרץ; אַזוי פיעל שווער פערהאָרעוועט בלוט אָנגעבאָרגט... מאַכען ווידער מיט'ן רבי'ן וועגען דעם א טענה, האָט ער מורא אפשר וועט ער נאָך עפּיס קאַליע מאַכען...

זיצט שמואל פערטיעפט אין מחשבות, און קען זיך קיין עצה ניט געבען...

* * *

אביסעל ווייטער, אויף דער זעלבער באַנק, זיצט פייוועל דער בעל עגלה. א יוד נאָך אין די מיטעלע יאָהרען. ער הויבט זיך יעדעס מאָל אויף, זעצט זיך צוריק, און קען זיך פאַר עגמת נפש קיין אָרט ניט געפינען.

שוין עטליכע וואָכען, אַז ער איז אָהן פּרנסה געבליבען! ביז איצט פּלעגט ער נאָך ווי ס'איז, דאָס ביסעל חיונה פון זיין פערדיל ציהען, — איז עס איהם אָבער פּלוצלונג אוועקגעפאלען, און מעהר זיך ניט אויפגעהויבען... ער געהט אַרום, אַז דער מח הויבט זיך איהם פּשוט פּאַר צרות! וואָלט ער געהאַט מיט עפּיס, וואָלט ער זיך דערוויייל אַן אַנדער שטיקעל פּרנסה געזוכט. איז איהם אָבער אַזוי ביטער, אַז ס'איז אין שטוב לחלוטין קיין שטיקעל ברויט נישטאָ, מיט וואָס אפילו אַ טאָג איבערצוקומען...

היינט דעם, ענגבערט איצט פייוולען אַ געדאַנק, וועגען גאָר אַן אַנדערע זאַך.

היינטער דער אָפּענער טיהר וואָס פיהרט פון דאַוועןשטוב אין קיך אַריין, האָט ער ווען ס'איז ליכטיג געווען, געזעהן שטעהן אַ גרויבען זאַק מיט קאַרטאָפלעס.

ווי אַזוי דאָס איז געשעהען, קען זיך פייוועל אַליין קיין רעכנונג ניט אָבגעבען. ער ווייס נאָר, אַז ס'האָט איהם עפּיס ווי אַ ניט־גוטער געהאַלטען אין איין שלעפּען, אין איין ציהען אַהין...

אַ פּאָר מאָל איז ער אַזוי שטעהן געבליבען ביים זאַק, מעבאַניש דאָרט אַ ריהר געטאָהן מיט דער האַנד, און ווי דערשראָקען פאר זיין אייגענעם געביין, איז ער יעדעס מאָל אוועק אַ צוטראָגענער.

איינמאָל אָבער האָט ער מעהר ניט געקענט ביישטעהן דעם נסיון, און ער האָט עטליכע פון די קאַרטאָפלעס צו זיך אין קעשענע אַריינגעלייגט... ניט מעהר טאַקע ווי עטליכע... אפילו קיין פולע קעשענע ניט...

פייוועל פיהלט אָבער וועגען דעם אַ שטאַרקע חרטה און עס לאָזט איהם ניט רוהען. ער האָט זיך שוין עטליכע מאָל געלאָזט אַהיים געהן און עס לאָזט איהם ניט דאָס האַרץ... ער האָט נאָך קיינמאָל יענעמס ניט בעריהרט, קיינמאָל נאָך קיין פרעמד'ס ניט נהנה געווען, אפילו וואָס אַ שפּילקע די ווערט איז...

איין גאָט ווייס אָבער דעם אמת, אַז ער איז ניט שולדיג, טרויסט זיך פייוועל אין האַרצען — פאַר זיינעט וועגען וואָלט ער דאָס אוודאי ניט געטהון; פּאַר זיך, ווי־פּאַר־זיך, ער קומט צום „טיש", ווי ס'איז, כאַפּט ער האָטש אַ מאָל אַ לעפעל געקעכץ, אַ שטיקעל חלה... נאָר דאָס ווייב? די קינדער?... שוין צוויי וואָכען קיין שבת ניט געמאַכט...

ניו יאָרק   מ. אדערשלעגער.

איבער'ן כוח

(אַ חסידישע מעשה)

— אויב מ'וויל פערשטעהן דאס גרויסקייט פון אַמאָל, דעם אמת'ן כח פון אַ פאַרצייטיגען צדיק, איז גענוג אַז מ'דערמאָנט זיך אין אַ פאַרצייטיגען חסיד. דאמאָלס וועט מען שוין ממילא פערשטעהן דעם חלוק פון אמאָל ביז היינט.

אודאי איז שוין היינטיגע צייטען נישטאָ דער ברען, דער כח הקדושה, דאס אמת'ע מסירות נפש, וואָס אַמאָל. היינט טהוט מען לויט'ן כח — האָט מען געטהון איבער'ן כח.

איהר האָט אַמאָל געהערט פון ר' משה'לע סאַטינער? גאָר נישט געהערט? אַ חידוש! וועלבער סאַנדצער חסיד האָט עס נישט געהערט פון ר' משה'לען?

אודאי, איהר זייט אלע יונגע לייט און זייט נישט שטאַרק בקי אין חסידות; איך בין שוין קיין־עין־הרע איבער שבעים, און איבערגעלעגען אלע מיינע יאָהרען אין סאַנדץ.

אויב איך האָב איהם געקענט? אַ שעהנע שאלה. קודם־כל בין איך אַליין אַ געבוירענער אַ סאַטינער, און יונגעלוויז האָבען מיר אין איין חדר געלערנט, אמת'ע חברים געווען. דערנאָך האָב איך איהם אויך געזעהען פיער, פינף מאָל אַ יאָהר אין סאַנדץ אַליין, ווען ער איז שוין געווען אַ תושב אין הויף. איך האָב אפילו די זכיה געהאַט ביי זיין לויה צו זיין. נור דאס אַליין איז שוין אַ מעשה פון עטליכע־און־פערציג יאָהר.

זעהט איהר, אָט דער ר' משה'לע איז געווען אַן אמת'ער חסיד, אַ פאַרצייטיגער חסיד; נישטאָ היינט אַזוינע יודען.

דער פאָטער זיינער, ר' חיים'על, איז געווען אַ יוד, אַ למדן מופלג; געמאַכט אַ חבור אויפ'ן רמב"ם. דערצו איז ער געווען אַ גביר, אַן אדיר; אין סאַטינע האָט מען איהם געשאַצט ביז ק"ן אלף. ס'איז נישט געוועזען אַ קינד אין סאַטינע אָדער אין דער סביבה, וואָס האָט נישט געהערט פון ר' חיים'לען.

איז ער אָבער געווען אַ געפעהרליכער מתנגד; געמאַכט חוזק, רחמנא לצלן, און געשיט פעך און שוועבעל.

מ'האָט עס אפילו אַמאָל דעם אַלטען ז"ל דערצעהלט; האָט ער געענטפערט בניחותא: ווען נישט דער כבוד התורה, וואָלט

ר׳ חיים׳על שוין אין גאנצען אויפגעהערט רעדען. נור וואס דען? אויב ר׳ חיים׳על איז אזא קאלטער מתנגד, וועלען שוין זיינע קינדער הייסע חסידים זיין.

וכך הוה! ר׳ משה׳לע איז שוין געווען אזוי אריינגעלאזט אין חסידות און האט געהאט אזא אמונה אין רבי, אז דער אלטער האט אויף איהם אמאל געזאגט: מי כעבדי כמשה! איהר פערשטעהט? דאס איז שוין גאר קיין קליינינקייט נישט.

און ווי ווייט זיינע יראת שמים איז געוועזען, און ווי ווייט זיין אהבה נאמנה צום אלטען ז״ל איז געגאנגען, וועט איהר שוין פון דעם פערשטעהן:

דארטען טאקי, אין סאטינע, איז געווען אן אנדערער גביר, ר׳ לייזער׳ל העניעס; אויך מיט דער רי״ש, ווארום ער איז געוועזען א גרויסער בן־תורה און א מיוחס פון דער ערשטער פאהן.

דער ר׳ לייזער׳ל האט געהאט א בת יחידה; האבען זיך די צוויי גבירים משדך געווען.

מילא וואס זאל איך אייך זאגען? עס איז געווען א שידוך צו גאט און צו לייט. קודם־כל אזוינע צוויי מחותנים; צוויי ספרי תורות. דער חתן, אן עלוי, א ירא שמים, א ספרא רבא; די כלה, א יפת תואר, א צנועה, אן אמת׳ע בת מלכה. און דערצו נאך, האט מען געסילוקט צו טויזענד רענדלעך במזומנים, חוץ מתנות און חתונה קליידער כיד המלך. פון קעסט עסען איז שוין אבגערעד; ו ו י פ י ע ל דאס פאר פאלק וועט נור אליין וועלען.

איהר קענט אייך שוין אליין משער זיין, וואס פאר א חתונה דארטען איז געוועזען; ממש, סעודת שלמה בשעתו. נור נישט דאס בין איך אויסען. איך וויל אייך נור אויסברייגנען ווי ווייט דעם אלטענס כח איז געוועזען. אזוי ווי ר׳ משה׳לע איז נור ארויס פון דעם פאטער׳ס רשות, איז ער באלד קיין סאנדע געפאהרען, און דעם שווער זיינעם האט עס דוקא נישט געארט. אט דאס הייסט ויגזור אומר ויקום לך; אז דען אלטער ז״ל האט ארויסגערעדט אווארט, האט מען אין אלע זיעבען הימלען געציטערט.

אזוי זענען אוועק א דריי יאהר און די אהבה צווישען רבי און תלמיד האט געהאלטען אין איין וואקסען; ר׳ משה׳לעס דביקות איז געווען אין לשער.

מאכט זיך אמאל א מעשה און ר׳ משה׳לע הערט אויף צו פאהרען. דאס איז געווען שבועות־צייט און ר׳ משה׳לע האט קיינמאל נישט אויסגעפעהלט צו זיין ביים רבי צו קבלת התורה.

אין הויף האט מען געלערנט פערשיעדענע פשטים; נור רוב דעות איז געוועזען, אז דער פאטער זיינער האט אויף איהם גוזר

געווען בגזרת כבוד־אב נישט צו פאָהרען. ווען מ׳האָט עס דעם אַל־טען געזאָגט, האָט ער געהוידעט מיט׳ן קאָפּ אויף ניין. „משה׳לע״, האָט ער געזאָגט, „געהט איצטער דורך אַ שווערען נסיון; און וועט ער איבערשטעהן דעם נסיון וועט ער צו מיר מעהר נישט פאָהרען״. מיר האָבען לחלוטין נישט פערשטאַנען דעם אַלטענס כונה, נור אַז ער האָט געזאָגט האָט ער מ׳סתם געוואוסט וואָס ער זאָגט.

שפּעטער האָט מיר ר׳ משה׳לע אַליין דערצעהלט וואָס עס האָט פּאַסירט; איהר וועט הערען און שטוינען.

אַ צוויי וואָכען פאר יענעם שבועות, איז ער אויפגעשטאַנען, כדרכו, אָברעכטען חצות. דאָס איז געווען געגען דריי אַ זייגער פאַרטאָג און ס׳האָט נור וואָס אָנגעהויבען ליכטיג צו ווערען. אַזוי ווי ער איז שוין געווען אָנגעטהון און האָט געוואָלט ארויסגעהן פון׳ם שלאָפשטיבעל אין זאַל אריין, האָט ער נישט ווילענדיג אַ קוק געטהון אויף זיין ווייבעל, וועלכע איז געלעגען אין אנדערן בעט און געשמאַק געשלאָפען.

באותו הרגע, האָט ער מיר דערצעהלט, איז ער עטוואָס צומישט געוואָרען און עפּעס אַ מחשבה זרה איז איהם פלוצלונג אין קאָפּ אריין... איהר מוזט נישט פאַרגעסען, זי איז געווען אַ זעלטענע פּארשוין, אַן אמת׳ע יפת־תואר.

ער איז שנעל ארויס אין זאַל אריין און אָנגעהויבען זאָגען שערי־ציון מיט כונה מיט שברון־לב; ער האָט געוואָלט דעם שטן המשחית גובר זיין. נור ס׳איז נישט געגאַנגען. ער האָט אפילו נישט געקענט קיין פּירוש המלות מכון זיין.

פּע, עפּעס אַ מיאוס אַנשיקעניש!

פערמאַכט ער גיך דעם שערי־ציון און טהוט זיך אַ נעהם צום תיקונים. ער זאָגט מיט אַ ברען אין האַרץ, גראָבט איין דאָס פּנים אין ספר, אפשר וועט ער פאַרט גובר זיין. נור, רחמנא לצלן, ס׳איז נאָך ערגער. די ווערטער קומען ארויס מן השפה ולחוץ, ער דערקענט שוין אַ באַלד נישט די עברי. די הרהורים רעים לאָזען איהם נישט רוהען, אין קאָפּ האַקט ווי מיט אַ האַמער, דאָס האַרץ קלאַפּט ווי ביי אַ גזלן.

ער הויבט זיך אויף און דרעהט זיך ארום איבער׳ן זאַל; ער וויל מהרהר בתשובה זיין; נור ער פיהלט ביי זיך אין הארצען, אַז ער וועט נישט פּועל׳ן.

אַזוי האָט ער זיך ארומגעדרעהט אַ שטיק צייט, נור — קיין חצות האָט ער שוין יענעם פאַרטאָג נישט אָבגערעכט...

מילא וואָס ער איז דערנאָך אויף שבועות נישט געפאָהרען, האָט מען געגרעכענט, אפשר האָט ער זיך מישב געווען און וויל

נישט מעהר פאַהרען; און אפשר לאָזט דער פאָטער נישט. נור וואָס ער האָט אויפגעהערט צו קומען בייטאָג אין קלויז אריין לער־נען, אויף דעם האָט מען זיך שוין דוקא יאָ גע'חידוש'ט. דער שווער זיינער איז אפילו אויך אַ ביסעל ברוגז געווען, וואָרים אין אמת'ן ווי זיצט עס עפּעס אַ יונגערמאַן אַ גאַנצען טאָג אין דער היים?

נור וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין? אויף ימים נוראים האָט מען גערעכענט בלי שום כל ספק אז ער וועט פאָרט פאָהרען, נור ער איז אַלץ געבליבען אין דער היים.

שטעהט דאָך אָבער פאָרט צדיק גוזר והקב"ה מקיים, דער אַלטער סאנדצער האָט דאָך פאָרט געזאָגט אז ר' חיים'לס קינדער וועלען זיין חסידים, מאַכט זיך אז דער סאנדצער אַליין קומט אַראָב קיין סאטיגע אויף שבת שירה. נו, מוז שוין ר'משה'לע געהן צום רבי. כולי האי?

געבליבען ביחידות זענען זיי אַן ערך פון דריי שעה, נור וואָס דאָרטען איז פאָרגעקומען ווייסט מען נישט עד היום. ר' משה'לע אַליין האָט קיינמאָל נישט דערצעהלט. נור וואָס דען? ווען דער אַלטער איז צוריק אהיים געפאָהרען איז שוין ר' משה'לע מיטגע־פאָהרען און איז שוין טאָקי געבליבען אין סאנדץ כל ימיו.

אָט דאס איז געווען דעם אַלטענס כונה, אז ר' משה'לע וועט שוין צו איהם מעהר נישט פאָהרען.

דער שווער אָבער האָט געליאַרעמט; דער פאָטער האָט נישט געוואָלט הערען פון איהם. סטייטש? איבערלאָזען אזאַ גגיד'ישאַפט, אזאַ גוטס, און זיך געהן וואַלגערן אין סאנדץ, מעשה יושב? היתכן? ס'איז דאָך אַ הימעלגעשריי. דערנאָך האָט מען אויפגעשטעלט מענ־שען, מ'האָט גע'טענה'ט אהין און אהער, מ'האָט געאַרבייט מעשים; נור ס'האָט נישט געהאָלפען.

דער שווער האָט אפילו געוואָלט זיי זאָלען זיך גט'ען; איז ער בעשטאַנען, נור זי האָט נישט געוואָלט הערען דערפון; כאָטש פולט איהר אָן אַ שטוב מיט רענדלעך.

אכט יאָהר איז ער געלעגען אין סאנדץ און מקורבים האָבען דערצעהלט, אז עס פלעגט נישט אוועקגעהן אַ טאָג וואָס ער זאָל נישט זעהען דעם אַלטען און מיט איהם רעדען סתרי תורה. די אהבה איז געווען אַזוי שטאַרק, אז נאָכ'ן אַלטענ'ס פטירה, פונקט צו די שלושים, איז ר' משה'לע אויך נפטר געוואָרען. ס'האָט איהם גע־צויגען צום אַלטען.

אָט זעהט איהר, דאס הייסט אַ פאַרצייטיגער חסיד.

ניו יאָרק. צבי ן' שלום.

אַ לבנה נאַכט

די לבנה אַ בלאַסע אין קרייז פון די שטערען שוועבט אום אין דער הויכקייט פון די טיעף בלויע הימלען, און גיסט איבער ימים, בערגער און טהאַלען איהר מאַט בלאַסעם ליכט, און אַלעס ווערט ווי מיט זילבער בעשפּריצט, און שיינט אין דער נאַטירליכער שטיל־קייט אַרוים. עס שפּיגעלט דאַס טייכעל אין זיך די לבנה און קנוייטשט זיך געגען איהרע בלאַסע שטראַהלען, צירקלענדיג אַ זיל־בערנעם זוים.

די בוימער שטעהען מיט אויסגעשטרעקטע צווייגען, אויף וועלכע עס פינקעלט דער ווייסער, פון נאָך קיינעם בעריהרטער, געפאַלענער שנעע, און זיי ווייזען אויס ווי געהיימע געשטאַלטען, מלאכים מיט דינע, זילבערנע פליגלען אויסגעשטרעקט אין דער בלאַסער נאַכט, פערטיעפט אין וואונדערליכע סודות... די הויכע בערג פון ווייטען קוקען אויס ווי ריזיגע פאַרטראַכטע פיגורען, גרוי־סע קערפּערס, לאַנגע שמאָלע העלזער — און נאָך אַמאָל אַזעלכע גרויסע ווייסע קעפּ... ס'איז שטיל, וואונדערליך שטיל, — קיין מענש! קיין פויגעל! עס שימערען די שטערען אין דער הויך און בייטען זיך אָפּטמאָל איבער מיט זייערע פּלעצער, פאַלען אַרונטער, ווערען אויסגעלאָשען, און אַנדערע פאַרנעמען זייערע ערטער, און פינקלען און שימערען אין דער הויך... און אַלעס אַרום — דער טייך, דער וואַלד, די בערג און די טהאָלען, הימעל און ערד — זענען מיט אַ בלאַסליכע פערטראַכטקייט פערצויגען!

ערגעץ פון גאַנץ ווייט האָבען זיך צוויי ווייסע וועגען געצויגען, און וואָס ווייטער זענען זיי פאַרלאָפען אין אַ שאַרפע שמאָלקייט, ביז זיי זעהען, דוכט זיך, צו די הימלען צוגעקומען; אַ פייערעל האָט ערגעץ אין דער ווייט געשמינקעלט, און אין דער בלאַסער נאַכט האָט ער אויסגעוויזען ווי אַ ברענענדער פונק אין דער לופטען — און שאַ, שטיל! די גאַנצע נאַטור איז פערזונקען אין אַ וואונ־דערליכען טרוים...

אַ מענשליכע פיגור האָט זיך פּלוצלונג אויף איינעם פון די וועגען באַוויזען געהענדיג אַהין צום אָרט וואו דאָס פייערעל האָט געברענט. ער איז געגאַנגען מיט שנעלע, זיכערע טריט און זיין שטאַרקער, יונגער קערפּער האָט אַ שאָטען איבער דעם שנעע־ווייסען וועג געוואָרפען, ווערענדיג אַמאָל גרעסער און אַמאָל קלענער. דער ווייכער שנעע האָט אונטער זיינע טריט קיין קלאַנג ניט גע־לאָזען... און די נאַכטליכע בלאַסע שטילקייט איז ניט געשטערט

געוואָרען. רוהיג, שטיל, האָט ער זיך ווי געגליטשט איבער דעם שנעע־ווייסען וועג, זיינע אויגען געריכטעט אהין וואו דאס פייערעל האָט געברענט, און וואָס נעהענטער ער איז געקומען, זענען זיינע טריט לאַנגזאַמער און רוהיגער געוואָרען, ביז ער האָט זיך אָפּגע־שטעלט, האָט געוואָרפען א בליק ארום און ארום, און פּלוצלונג האָט א שאַרפער פּייף די שטילע נאַכט צוטרייסעלט און האָט זיך צוטראָגען אין דער קיהלער לופט איבער בארג און טהאָל, ארויס־רופענדיג א ווידער־קלאַנג פון ארום און ארום; נור באלד איז ווידער שטיל געוואָרען, נאָך שטילער ווי בעפאָר, אָט אזוי ווי דער קלונג פון א גלאָק, וועלכער ווערט ביסלעך־ווייז פארשטאָרבען אין דער לופטען... דער שאָטען פון דעם מענשען האָט זיך לאַנג אויס־געצויגען איבער דעם ברייט פון וועג און איז א האלבער ערגעץ אראָפּגעפאלען אין דער זייט און איז געבליבען אונבעוועגליך...

אין הייזעל וואו דאס פייערעל האָט געברענט האָט זיך א פענסטער געעפענט און א פרויען קאָפּ האָט זיך באוויזען; איהרע פעך־שוואַרצע האָר האָבען זיך ווי מיט דער בלאַסקייט פון דער לבנה געדייצט, און האָבען געגלאַנצט געגען איהרע בלאַסע שטראה־לען... זי האָט א וואָרף געטהון א בליק ארום און ארום, און ווען זי האָט איהם פון ווייטען דערזעהן, האָט זי אויפגעהויבען איהרע אויגען אין דער הויך און האָט זיי לאַנגזאַם, ווי פארשעמט, צוריק ארונטערגעלאָזען — — צוויי שטערען זענען ארונטער געפאלען, און עס האָט אויסגעוויזען ווי זי וואָלט זיי מיט איהרע בליקען צו זיך ארונטער געצויגען. — —

דער פרויען קאָפּ איז פערשוואונדען און דאס פענסטער האָט זיך שטיל צוגעמאַכט, און גלייך האָט זיך דער האלבער שאָטען פון דער מענשליכער פיגור געגומען באוועגען. מיט שנעלע טריט האָט ער זיך צום הייזעל געלאָזען, און באלד איז ער אין שאָטען פון הייזעל פערשוואונדען; א טיהר האָט זיך געעפענט לאַנגזאַם מיט א הייזעריגען סקריפּ, און זיך באלד ווידער צוגעמאַכט ווי עפּעס מיט שרעקעדיגע שטילקייט, ארויסלאָזענדיג איינגעהאלטענע, ווי עפּעס אָבגעהאַקטע, קרעכצען, און שטיל! ווידער איז אלעס ווי אין א שטילען טרוים פערזונקען — — דאס פייערעל פון הייזעל האָט זיך אויסגעלאָשען — — — און דאס הייזעל איז אין שאָטען פער־שוואונדען. — — — די לבנה און שטערען, בוימער, בערג און טהאָלען האָבען זיך ווי צוגערוקט איינע צו די אנדערע און האָבען זיך ווי איינגעהערט צום שטילען סוד, וואָס אין הייזעל איז פאָר־געקומען. — — —

סט. נאָרוואלק, קאָננ. יהושע עפּשטיין.

איינזאַמקייט

אַך, דער רעגען! — האָט איינער איבערגעריסען די טריב־פער'חלום'טע שטילקייט, אין וועלכער זיי זענען אלע געווען פער־זונקען. — עפּעס אַן אונגעוועהנליכער כח ליגט אין דעם הערבסט־רעגען! אין הערבסט האָט דער רעגען גאָר אַן אַנדער מין קלאַנג ביים פאַלען.

— אַ גאַנץ אַנדערען קלאַנג, — האָט מסכים געווען דער צוויי־טער, — ער איז ווי אַ טרייסטלאָזעס געוויין... ער טרייבט אויף אונז אַן אַ מין בענקעניש, עלענדקייט, איינזאַמקייט — — —

איינזאַמקייט — —

עס האָבען זיך אויסגעצויגען עטליכע לאַנגע שווערע מינוטען. נור די טראָפּען רעגען האָבען איינטעניג געקלאַפּט איבער די שויבען.

— די איינזאַמקייט, — האָט ווידער איינער אָנגעפאַנגען מיט אַ פערקוועטשטען קול, — עס זענען דאָ פערשיעדענע מינים איינ־זאַמקייט... איך דערמאָהן מיך איצט אין אַ עפּיזאָד פון מיין לע־בען, ווען איך האָב די איינזאַמקייט געשפּיערט. דאס איז געווען אין אַ פערוואָרפענעם קליינעם שטעדטעלע. ווייסט איהר, וואָס עס הייסט ביי אַ גרויסשטעדטיגען, פערוואָרפען צו ווערען אין אַ קליין שטעדטעל? עס איז גאָר ניטאָ קיין גרעסערער אומעט! הויכע, פינסטערע בערג האָבען דאס פון אלע זייטען ארומגערינגעלט. דער הימעל האָט האַרט, דוכט זיך, שטענדיג נידריג איבער דער ערד געהאַנגען און צוגעדריקט אלעס, די שטאָד מיט די מענשען צוזאַמען.

איין טאָג בין איך ווי אַ דערשלאָגענער, מיעד פון מיין אר־בייט געקומען. איך האָב מיך געפיהלט עפּעס עלענד און פערלאָזען. איך בין אין מיין צימער אריינגעלאָפען, ווי איינער, וואָס זוכט זיך פון עפּעס אונערטרעגליכעס צו רעטען. אָבער אין צימער איז אויך ניט בעסער געווען. שטונדען לאַנג בין איך ביים אויווען געשטאַנען, אין וועלכען דאס פייער האָט בשום אופן ניט געוואָלט ברענען... מיר האָט זיך אויסגעדוכט, ווי עפּעס אַ געשפּענסט האָט זיך אוועק־געזעצט נעבען מיר און מיר טיעף אין די אויגען אריינגעקוקט. דאס איז די איינזאַמקייט געווען... אָ, ניט אומזיסט איז די איינ־זאַמקייט פערערעכענט אלס איינע פון די גרעסטע שטראָף! זי בריינגט מענשען פון זינען אראָפּ, זי מאַכט משוגע...

איך בין פון צימער ארויס. ס'איז געווען נאכט... ווי בייזע אויגען האבען מיך אנגעקוקט די איינעצווייגענע פייערלעך דורך די עטליכע פערשטויבטע פענסטערלעך, פוןביידע זייטען גאס. אינעווייניג אין זיי איז שוין אלעס געשלאפען... פון הינטער די בערג האבען זיך געהערט אבגעריסענע, פערטויבטע קלאנגען און מיר האט זיך געדוכט, אז דאס האט זיך די איינזאמקייט אויף א קול געקלאגט פאר איימעצען אין דער שפעטער נאכט אריין...

איך האב געגאארט נאך א לעבעדיגען מענשען, נאך א לעבעדיגען קול צו הערען, פון דער פערשאלטענער איינזאמקייט פטור צו ווערען, אבער — קיינער איז ניט געקומען... איך בין ביז'ן אנדערען עק שטאדט געלאפען. דאס רוב הייזער זענען געווען פינסטער, נור דורך איין פענסטער האט זיך נאך פייער געלויכטען. דארט האט געוואהנט דער שטעטעלשער דאקטאר און ביי איהם האבען חברה אין קארטען געשפיעלט... איך האב מיין פנים צו דער שויב צוגעדריקט... איך האב געזעהן זייערע צוברענטע פנים'ער און בליטצענדיגע אויגען... איך האב געהערט זייערע אבגעריסענע קולות און קללות און די קללות האבען מיר, ווי זיסע מוזיק געקלונגען... איך האב מיר געוואונשען — איינער פון זיי צו זיין...

— ס'איז אמת, דו ביזט איינזאם געווען, — האט זיך א צווייטער אנגערופען, — אבער נאך שווערער, נאך שרעקליכער איז יענע איינזאמקייט, ווען מיר געפינען זיך דוקא אין דער גרויסער, קאכענדיגער פרעמדער שטאד... די קאלטע פרעמדע פנים'ער, די איילעניש, מיט וועלכער איינער לויפט פערביי דעם אנדערען, די פערגליווערטע גלייכגילטיגקייט אין בליק, ווען איין אויג בעגעגענט זיך צופעליג מיט א צווייטענס אויג, כמעט ביז שנאה גלייכגילטיג; דיר דוכט זיך, אלע מענשען זענען דיינע געפעהרליכסטע שונאים, וואס ווילען דיך מיט זייער גלייכגילטיגקייט און גרויזאמקייט אומברייננען... ווער שמועסט, ווען עס געפאלט נאך אזא מין הערבסט-אבענד... אלעס איז חושך... די פייערלעך שווימען ארום און ציטערען אין נעבעל, ווי טריבע, רויט-געלע פלעקען, דאן פערליערט דער מענש זיין לעצטע ביסעל טרייסט, אז עס זענען דא ערגעץ ליעבע מענשען, וואס זענען איהם נאהענט און טהייער...די איינזאמקייט בעהערשט אונז דעמאלט אזוי שטארק, אז אונז הערט זיך שוין גאר אויף צו גלויבען, אז מיר וועלען אמאל נאך בכוח זיין פון איהר זיך ארויסצורייסען...

— יעדענפאלס לעבט אין דיר אן ערשטע ערינערונג, אז דו האסט נאך א היים, וואס ווארט ערגעץ אויף דיר; — האט דער דריטער וועהמוטיג און ביטער געזאגט, — איך האב מיך אויך אמאל איינזאם

אין דער גרויסער וועלט געפיהלט, ווייט־ווייט פון מיין געבורטסשטאָדט... דאס הארץ האָט מיך תמיד אהיים געצויגען... געבענקט האָב איך נאָך איהר הייליגע פער׳חלום׳טע שטילקייט, נאָך מיינע אַלטענקע פאָטער און מוטער, נאָך זייערע פשוטע מידות און פערצייטיגע מנהגים, נאָך מיינע קליינענקע ברידערלעך און שוועסטערלעך... אָ, ווי זיס איז מיר אין דער פרעמד די ערינערונג אָן דעם אַלעם געוועזן!

און עס איז אַ צייט געקומען, ווען איך בין ווידער אין דער היים געוועזן — אָבער אַלעס איז שוין דאָרט געוועזן אַנדערש... עס האָט מיך געשווינדעלט... מיינע עלטערען זענען מיר ליעב און טהייער געוועזן, איך האָב אָבער מעהר זייער לשון ניט פערשטאַנען און זיי האָבען מיין לשון ניט פערשטאַנען... מיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך זענען שוין ערוואַקסענע מענשען געוועזן און זיי זענען מיר עפּעס, ווי פרעמד פאָרגעקומען, און זיי האָבען אויף מיר, ווי אויף אַ ווילדען געקוקט, און דעמאָלט האָב איך ערפאַהרען, אַז עס איז נאָך אַ פיעל טרויריגערע איינזאַמקייט פאַראַן, ווי יענע אין דער פרעמד — —

דער רעגען האָט געראַוישט. דער לעצטער האָט געטראַכט און געשוויגען.

— און דו? — האָבען איהם זיינע חברים געפרעגט, — דו קענסט גאָר ניט דאס געפיהל פון איינזאַמקייט?

— אויב איך קען דאס? — האָט דער פיערטער געענטפערט מיט אַ אומעטיגען קול, — איך קען אַלע אייערע איינזאַמקייטען און אויסער זיי — נאָך איינע...

— איך האָב אַמאָל ליעב געהאַט... וואָס איז דען ליעבע, ווען ניט אַ וועג פון דער איינזאַמקייט צו אַנטלויפען? דיעזע פערשאָלטענע איינזאַמקייט, וואָס פערפאָלגט אונז אויף שריט און טריט!... איך האָב ליעב געהאַט און מיר האָבען זיך איינער דעם אַנדערען געשענקט דאס, וואָס צוויי ליעבענדע מענשען קענען זיך נור שעצקען; מיר האָבען זיך פערשטאַנען, ווי צוויי יונגע מענשען קענען זיך נור פערשטעהן; מיר האָבען זיך געפרעהט, וואָס מיר זענען איינער דעם אַנדערען אַזוי קלאָר, אַזוי אָפענהערציג געוועזן, אַזוי איינפערשטאַנדען אין אונזערע האָפנונגען, שטרעבען און ערוואַרטונגען...

אין איין נאַכט — — מיר זענען הארץ צו הארץ געלעגען... איבער די שויבען פון די פענסטער האָט שטיל דער רעגען געקלאַפּט, און מיך האָט בעפאַלען אַן אומעט... איך האָב פּלוצלונג דערפיהלט, אַז מיר זענען איינער דעם אַנדערען פרעמדע געוועזן... קיין איין

אויגענבליק האָבען מיר זיך ניט אָנגעהויבען צו פערשטעהן... אָ, ווי איינזאם איך האָב מיך דערפיהלט!... איינזאמער, ווי שטענדיג.

און דאָך האָבען מיר אונז ליידענשאַפטליך געקושט...

מיט איינמאָל האָט זי, אָנגעשפּארט אויף מיין אָרעם, אָנגעהויבען צו וויינען... שטיל, אָבער אַזוי טרייסטלאָז־ביטער... זי האָט זיך גאָר ניט שטילען געקענט... פּונקט ווי דיעזער רעגען, וואָס קלאַפּט און קלאַפּט איבער די שויבען און זאָגט אונז די פינסטערע בשורה אָן, אַז ווינטער קומט...

איך האָב געזעהן, אַז אויך זי האָט אויסגעפונען, אַז מיר האָבען זיך ניט פערשטאַנען...

דאס איז דאס טרויעריגסטע פון אלעם — דאס געפיהל פון איינזאמקייט אין די אָרעמס פון דער ליעבע... דעמאָלט זעהט מען ערשט, אַז קיין אָרט, קיין אָרט אויף דער גאַנצער וועלט איז ניט פאַראַן, וואוהין פון דער איינזאמקייט צו אַנטלויפען... דער מענש איז בעשאַפען צו זיין איינזאם...

ניו יאָרק. ש. אַדלער.

י. באַוושאַווער

(עטיוד).

אַ מאָדנע חולאת איז פאַראַן אויף דער וועלט. ביי די ווייבער און עלטערע מענשען, דערהויפּט מענשען געזעצטע, אויסגעניכטערטע פון די יוגענד־חלומות, הייסט זי מיט'ן פראָסטען וואָרט „פּאַנסקאַ בוואַראַבאַ". די טייטשען האָבען איהר אַ נאָמען געגעבען „וועלט־שמערץ", „וועלט־וועה". און דעם אמת געזאָגט, הגם די דיאַגנאָזע פון די ווייבער און די געזעצטע מענשען איז אַ ביסעל אַ שטאָך די אָרימע חולאים נעביך, פון דעסטוועגען איז זי אפשר גראָד אַזוי ריכטיג, ווי די טייטשעשע.

מען דאַרף אָבער ניט מיינען, אַז פון דער דאָזיגער חולאת ווערען נעפּלאָגט נאָר יחידי סגולה, די וואָס טראָגען אויפ'ן שטערן עפּיס אַ בעזונדערען צייכען. חלילה. אין אַ געוויסען עלטער, בשעת דער מח איז נור וואָס ארויסגעקראָכען פון די פאַנטאַסטיש־פערנעפּעלטע קינדערשע וויקעלעך, און נעמט זיך אָנשטויסען כסדר אויף די

היפכים פון לעבען, און אויף די היפכים געפינט ער קיין ענטפער ניט, — אָט אין דעם עלטער לעבט איבער די מיאוס'ע קראנקהייט כמעט יעדעס הערצעל, וואָס ווייס נאָך ניט פון מאַכען אַ פשרה. און געבענטשט זענען יענע, וואָס וויקלען זיך ארויס פון איהר, ווי פון פּאָקען און פון מאָזלען אָהן איין ראָץ אויף דער נשמה. זיי וועלען אין דער צייט חתונה האָבען, און רוהיג אויסלעבען די יאָהרען, און מיט אַ גאנץ קלאָרען געוויסען (אפילו ביי וידוי זאָגען) זיך אריבער־פּעקלען אויף די אמת'ע וועלט.

ווי די מעשה איז, קומען אָב ניט אלע אזוי לייכט. אַ פולע בלייבען מיט אַ סימן אין הארצען אויפ'ן גאנצען לעבען. איין טייל פון די „געצייכענטע", ווען די ארומיגע סביבה זאָל זיין גינסטיג פאר אַקטיווע ארבייט,ווארפט זיך אריין אין אַ שטרייט מיט די בייזע רוחות פון דער וועלט. קעמפּפער פאר פרייהייט ווערען זיי, קעמפּ־פער פאר אמת און פאר יושר. ווען די סביבה איז אָבער אזאַ, דאס זי בינד הענד און פיס, און דער מענש גופא האָט ניט אין זיך די שטאַרקייט פון ווילען בייצוקומען די שטערעניסען, געהט ער אוועק מיט'ן גלייכען וועג צום „האמלעטיזם". ניט זיך קען ער העלפען, ניט אַנדערע, און מעהר ניט וואָס ער זיצט און קלאָגט אויפ'ן חורבן. מאָמענטענווייז פלאַמט אויף זיין פאַנטאַזיע, און עס דוכט זיך איהם, אַז ער איז אַ מין שמשון הגבור. אָט טהוט ער זיך אַ ריס פון אָרט, ברעכט די קייטען און נעמט איין די צווישעטע שונאים. ער שטעלט זיך טאַקי אַנידער אויף די פיס, אָבער שוין נאָכ'ן צווייטען — דריטען טראָט מוז ער זיך אומקערען צו זיין פריערדיגען אָרט. וואָס פאר אַ שטרייטער איז ער, אימשטיינס גע־זאָגט, אַז איין פליעג קען איהם אומווארפען מיט אלע זיינע טיעפע און שווערע געדאַנקען . . .

אָט אונגעפעהר אַזאַ מין האמלעט איז י. ב אָ ו ו ש אָ ו ו ע ר, דער יודישער דיכטער פון „וועלט־שמערץ".

וועגען דער סביבה, וואו ער האָט געלעבט און געשאַפען, איז דאָך אַ סך ניטאָ וואָס צו רעדען. ביי גרעסערע אָדלער פון איהם, ביי אמת'ע העלדען, האָט די דאָזיגע סביבה די פליגלען אראָבגעהאַקט. און די אונגעוויינליך שאַרפע סאָציאַלע היפכים, וואָס דער דיכטער האָט געפונען אין אמעריקא, האָבען איין מאָל פאר אלע מאָל צוגע־דריקט זיין קאַמפּף־לוסטיגען גייסט, און פון דעם געפיהל פון שווער־קייט קען ער זיך שוין מעהר ניט בעפרייען. וואו ער טהוט זיך ניט אַ קעהר, זעהט ער פאר די אויגען משונה'דיג־רייזיגע און משופע'דיגע בערג, —אָהן אַ סוף זענען זיי, — און ניט פאר זיינע שוואכע כחות אַנצוגורטען די לענדער און ארויסצוטרעטען אין אַן אָפענעם, מוטי־

גען קאמפף און צו האָבען אין זיך ביי דערביי די זיכערקייט פון א נצחון.

פערגלייכט אדרבא דעם דיכטער'ס ליעדער, וואו ער בעקלאָגט זיך אויף די אונגערעכטיגקייט פון דער וועלט, מיט יענע פון זיינע ליעדער, וואָס רופען צום קאמפף און שילדערן דעם קאמפף. און איהר וועט באלד דערפיהלען, אז פאר די ליידען פון די מאַסען, וועלכע

....זינקען אין טייכען פון טרערען
און שלאָפען בעדעקט פון טומאָן
און קענען דעם רוף פון'ם צייט־ווינד ניט הערען
צו ברעכען די שיף פון טיראַן, —

אז דאָ געפינט ער קלאָרע און שטאַרקע ווערטער, און די בילדער, וואָס ער מאָלט, זענען פּאסענד און ניט איבעריגס מגוזם'דיג.

אַן ערגערער פיעל נאָך ווי דו (פראָסט) אין דיין צאָרען.
זיי (די מאַסען) ליידען אָהן שיעור פון אַן אייביגען ווינטער,
מאַמאָן איז זיין נאָמען, ער קוועלט זיי, ברייננגט אונטער!
דורך איהם, ניט דורך דיר, ווערען מענשען פערפראָרען,
זיי פאלען אין גאַס, ווי די מוקען, די פליגען,
זיי ווערען צו מערדער, צו רויבער פערדאָרבען,
פער'משפּט צו גאלגאַן, אין קערקער צו ליגען —
זיי זענען נאָך גאריש און פאלען אלס קרבן...

(דער פראָסט).

זינגט ער אָבער פון קאמפף און קעמפּפער, זעהט איהר באלד ווי ער פערליערט דעם פעסטען באָדען אונטער זיינע פיס. א מין וואָלקען ליגט אויסגעצויגען אויף דער מייסטענס געקינצעלטער בלומען־שפּראך, און פון די צונויפגענומענע ווערטער טרעט ניט ארויס פאר די אויגען קיין שום בעשטימטעס בילד. קאָנטיג, אז דער בעגריף פון קאמפף איז ניט ביי איהם א דייטליכע רעאלע זאך, וואָס זאָל זיין ענג פערבונדען מיט דער ווירקליכקייט. און די קעמפּ־פער זיינע דערמאָנען אייך על פּי רוב מעהר ראָמאַנטישע העלדען, ווי מענשען פון בלוט און פלייש, די פּיאָנערען פון א בעסערער גע־זעלשאַפטליכער אָרדנונג.

פון זיך גופא אלס אקטיווער טיילנעמער אין דעם קאמפף פאר פרייהייט רעד ער גאָר ווייניג. ער, דער ה א מ ל ע ט, פערשטעהט צו גוט, אז דאס שלאַכטפעלד איז ניט פאר איהם, ניט פאר זיינע כחות. געבראָכען איז ער פיזיש און גייסטיג, און אפילו דעם מוטה האָט ער שוין אויך ניט מעהר. געבליבען איז נאָר די קאמפף־לוסטיגקייט, און ביי איהר פייער ווארעמט ער דאס די קאלטע ביינער.

עס איז מערקווירדיג, ווי ווייניג ער האלט פון דער מאסע און פון איהר פייהיגקייט זיך אויסצוקעמפפען א ליכטיגע צוקונפט.

דאס פאָלק איז נאָך נאריש,
פערקריפּעלט און קראנק, —

זאָגט ער אין די „הערבסט־בלומען“, און אָט דער געדאנק ציהט זיך ווי א רויטער פאָדים דורך ב אָ ו ו ש אָ ו ו ע ר ׳ ס גאנצעס שאפען. די מאסע געהט ביי איהם קיין מאָל ניט ארויס אין פעסט געשלאָסענע רייהען זיך אָבצורעכענען מיט׳ן שונא. זי האָט גאָר דערצו קיין שכל ניט, און גאנץ ג ע ד ו ל ד י ג טראָגט זי אריבער.

„די שענדליכע קייט, דעם טיראנישען יאָך“...

אמת, ער האָפט, אז סוף כל סוף וועט קומען די צייט, און די מאסע וועט

. . . בעזיגען איהר בלוטיגען פיינד,
ניט זיין מעהר אין קייטען געבונדען,
נור גענצליך פון פרייהייט בעקרענצט און בעשיינט!

אָבער דאס איז אַלץ אין דער ווייטער, ווייטער צוקונפט, ווען די מענשען וועלען זיין אנדערע, און די אומשטענדען אנדערע, און גאָט אין הימעל אנאנדערער.

א כאראקטעריסטישער האמלעט־שטריך איז דער נישט־גלויבען אין די כחות פון פאָלק, אין זיין געזונטען פערשטאנד, אין זיין גרעסערען אָדער קלענערען זעלבסטבעוואוסטזיין און דערהויפּט אין זיין אייגענעם קאמפף־לוסטיגען גייסט, פון קיינעם ניט אונטערגע־טריבען. די דערשלאָגענהייט אין זיך, וואָס לאָזט ניט אָב אויף א רגע און צווינגט צו זיצען אויף איין אָרט און „שווימען אין טרערען א טייך“, — טראָגט דער דיכטער אריבער אויך אויף דער מאסע. אָבגעריסען פון לעבען איז ער דאָך, — פון וואנען־זשע זאָל ער אין דער אמת׳ען קענען

די ליידענדע ברידער, וואָס יאָמערן שטיל,
וואָס לעבען אין עלענד, אין אייביגען שטערבען?

און ער קען זיי טאָקי ניט, און „האמלעטיזירט“ אויף זייער חשבון נעביך...

ב אָ ו ו ש אָ ו ו ע ר איז א דיכטער, א בעגאבטער דיכטער, און א שאד איז נאָר, וואָס די פערפלוכטע אומשטענדען האָבען גע־מאכט אזא גיכען סוף אי פון איהם און אי פון דעם געטליכען פונק, וואָס ער האָט געבראכט דער וועלט א מתנה.

ניו יאָרק — ה. אלעקסאנדראָוו.

דער גרויסער מת

(טעהאטער ארטיקעל.)

פאר אונז ליעגט א גרויסער מת — דאס יודישע טהעאטער.

קרוב פון פינף און צוואנציג יאהר האט געדויערט זיין שווערע אגאניע, זיין צאפלען זיך צווישען לעבען און טויד, ביז די נשמה איז איהם אויסגעגאנגען.

און די גלעקער קלינגען ניט, און די „נשמה־ליכט" ברענען ניט און מען הערט ניט דעם קול פון די מקוננים.

פינף און צוואנציג יאהר האט געדויערט זיין „ערדענוואללונג". אין דעם משך פון דער דאזיגער צייט, האט ער דורכגעלעבט פער־שיעדענע פעריאדען. מיר האבען איהם געזעהן געהענדיג מיט זיינע אונזיכערע, שוואכע, קינדערשע פיסלאך, שפייטער האבען מיר אין איהם בעוואונדערט זיין אינטענסיווע יוגענד־קראפט און מיר האבען געגלויבט, אז פון דעם דאזיגען יונגען בחור וועט זיך ענטוויקלען א ריעז, און נאך שפייטער האבען מיר איהם געזעהן וואקלענדיג און וואנקענדיג ווי א הונדערט־יאהריגער גרייז.

עפעס גאר פלוצלונג איז אויף איהם אנגעפאלען די אלטקייט!

און אז מען פרעגט די בעלי־בתים פון טהעאטער, פון וואנען האט זיך מיט איינמאל גענומען אזא שרעקליכע מגפה, ענטפערען זיי אלע אין איין קול:

— מיר האבען נישט קיינע גוטע דראמאטורגען און מיר האבען נישט קיין אינטעליגענטעס פובליקום!

אנדערע פון זיי ווארפען ארויף די שולד אויף דער „אקטיארען־יוניאן".

— די פעראייניגטע אקטיארען צווינגען אונז זיי צו צאהלען אזעלכע הויכע פרייזען, וועלכע שטימען ניט מיט אונזערע איינאה־מען, און רואינירען דורך דעם דאס געשעפט!

אבער ווער עס איז נעהנטער בעקאנט מיט דעם וועזען פון יודי־שען טהעאטער, דער וועט אזעלכע פאלשע בעשולדיגונגען צוריק וויזען.

עס איז א בעוואוסטער פאקט, אז איידער די יוניאָן האָט זיך געגרינדעט, זענען די בעלי־בתים פון טהעאטער גרויסע קבצנים גע־ווען. קיינער פון זיי האָט נאָך דאמאָלס ניט געהאט קיינע אייגענע הייזער, קיינע בריליאנטען און קיינע דיקע באנק־ביכלאָך. די דאָזיגע „גוטע זאכען" האָבען זיי זיך ערוואָרבען דוקא נאָכדעם, ווי די יוניאָן האָט זיך געגרינדעט.

און וואָס עס איז שייך צו דער טענה, אז דאָס יודישע טהעאטער האָט ניט קיינע גוטע דראמאטורגען און קיין אינטעליגענטעס פובליקום, איז די דאָזיגע בעשולדיגונג נאָך פאלשער.

קודם כל די דראמאטורגען.

ווען די בעלי־בתים פון טהעאטער זאָלען דורכבלעטערען זייערע געשעפטס־ביכער, וועלען זיי זעהן, אז די דראמען פון יעקב גאָרדין, פון ז. ליבין, פון ל. קאָברין און פון אנדערע, האָבען געגעבען, זוען ניט קיין גרעסערע, דאָך ניט קיינע קלענערע איינאַהמען פון די פיעסען פון לאטיינער, הורוויץ עט טוטטי קוואנטי. די פיעסען פון יעקב גאָרדין, ליבין און קאָברין, האָבען נאָך דעם פאָרצוג, וואָס זייער אויסשטאַטונג קאָסט זעהר ביליג. מען דארף צו זיי נישט האָבען קיינע גאָלדענע קרוינען, קיינע בגדי־מלוכה פאר פרינצעסינען, קיינע כלי־זיין, קיוועדס און פאנצערס פאר רוימישע און האָטענטאָטישע „גבורים", ווי דאָס איז דער פאל ביי די פיעסען פון לאטיינער און הורוויץ. נאָך איינס: ווי טהייער עס זאָלען ניט קאָסטען די פיעסען פון גאָרדין, ליבין און קאָברין, קאָסטען זיי נאָך אלץ ביליגער פון די פיעסען פון לאטיינער און הורוויץ. די ערשטע פלעגען נאָר איינמאל בעקומען א גרע־סערען אָדער א קלענערען פרייז און די לעצטע פלעגען בעקומען גוטע וויידזשעס (שכירות) דעם גאנצען טהעאטער־סיזאָן פאר איינע אָדער צוויי פיעסען.

די טענה, אז עס איז נישטאָ קיין אינטעליגענטעס פובליקום, איז אויך פאלש.

ערשטענס, אז גאָרדינ'ס, ליבינ'ס און קאָברינ'ס פיעסען האָבען געגעבען רייכע איינאַהמען, איז א קלאָרער בעוויז, אז עס עקסיסטירט יאָ אן אינטעליגענטעס פובליקום, און צווייטענס, האָט די איינוואנדערונג פון די לעצטע יאָהרען געבראכט צום גרעס־טען טייל נור די אינטעליגענטערע יודישע מאסען פון רוסלאנד, גאליציען און רומעניען, יענע יודישע מאסען, וואָס שעטצען מעהר דראמאטישע קונסט און האָבען א פיינערען זינן פאר טאלאנט.

בלייבט די פראגע: פאר וואָס איז דאָס יודישע טהעאטער גע־שטאָרבען?

אויף דעם זענען דאָ אַ סך תירוצים און דער הויפּט־תירוץ איז: די יודישע דראַמאַטורגען (די גוטע, נאַטירליך!) האָבען מיט דער צייט פּראָגרעסירט, אויך דאָס פּובליקום האָט זיך אין דעם משך פון די פינף און צוואַנציג יאָהר מעהר ענטוויקעלט, נור די אַקטיאָרען זענען פערגליווערט געוואָרען אויף איין פּונקט און קענען ווייטער נישט געהן. וואָס זיי זענען געווען אַמאָל, זענען זיי נאָך היינט. זייער טאַ־לאַנט, זייער קענען און זייער געשמאַק האָט זיך ניט ענטוויקעלט. זיי האָבען אָנגעהויבען זייער קינסטלערישע קאַריערע מיט „שמענדריק" און „קוני־לעמעל" און האָבען געענדיגט מיט דאָס „אידישע הארץ", מיט די „אידישע נשמה", מיט דעם „ישיבה־בחור", מיט „אַ מענש זאָלסטו זיין" און דערגלייכען. ווען די אַקטיאָרען (מיר מיינען די „סטאַרס") וואָלטען זיך אויך אַזוי גוט ענטוויקעלט ווי די פּערפאַסער און ווי דאָס פּובליקום, וואָלט דאָס יודישע טהעאַטער היינט געשטאַ־נען אין זיין רעכטע בליהונגס־צייט און וואָלט ניט געהאַט קיין כרת־יאָהרען.

אַ חוץ דעם, דער נאַרישער שטאָלץ, די קראַנקהאַפטע איינ־בילדונג פון אונזערע „סטאַרס". מענשען, וואָס זענען אויסגעהאָדע־וועט געוואָרען אויף לאַטיינערס, הורוויצעס און שייקעוויטשעס פּיעסען, מענשען, וואָס האָבען ניט נור קיין דראַ־מאַטישע שולע ניט בעזוכט, אפילו אַ רעכטען מלמד האָבען זיי ניט געהאַט, מענשען, וואָס קענען ניט אונטערשיידען פון זאָלאָטאַ־רעווסקין ביז שעקספּיערען און פון אנשיל שאָר ביז גער־הארדט הויפּטמאַנ'ען — נעמען זיך די חוצפה אויפצוטרעטען אויף דער יודישער ביהנע אין „שיילאָק", אין „האַמלעט", אין די „פערזונקענע גלאָקע", אין די „היימאַטה" און דערגלייכען, פּיעסען, אין וועלכע עס וואַגען ניט אויפצוטרעטען מיטעלמעסיגע קינסטלער ביי די אומות־העולם. וואָס איז דאָס רעזולטאַט פון אַזעלכע פאָר־שטעלונגען? דער איינפאַכער טהעאַטער־בעזוכער שלאָפט זיך אויס גאַנץ געשמאַק ביי זיי, און דער אינטעליגענטער טהעאַטער־בעזוכער, וואָס האָט אין די דאָזיגע פּיעסען געזעהן אמת'ע קינסטלער, בעקומט פון זיי אַ פּענדיסיטיס, אָדער אַ נערוועזע דיספּעפּסיע און וויל אַ צווייטען מאָל אין טהעאַטער נישט קומען.

און נאָך אַ מין אונהיילבאַרע קראַנקהייט איז אָנגעשיקט גע־וואָרען אויף דאָס יודישע טהעאַטער — די „דראַמאַטורגאָמאַניע", דער וואַהנזין, וואָס איז אָנגעפאַלען אויף פיעלע איגנאָראַנטען צו באַקען דראַמען אין קאַלטע אויוועגס. ווער עס קען אויפשרייבען מיט טויזענד גרייזען אַ „שלום־לאהובי־בריוועל" צו זיין זיידען, ווער עס איז ביכולת אָנצופּאַטשקענען אַ ליעדעל צו אַ דיענסט־מיידעל, זיין

געליעבטע, און ווער עס קען קוים איבערלעזען דעם וועש־צעטיל פון דער לאנדרי — שרייבט דראמען פאר דעם יודישען טהעאטער, און די „סטארס" האפען זיי אויף ווי מארציפאנעס. איז ניט גארדין, איז זאלאטארעווסקי אויך גוט, ליבין'ס פלאטץ פארנעמט אנשיל שאר, און קאברינס דראמאטישע מוזע האט ב. טהא־מאשעווסקי צוגענומען אויף פראקאט. הכל כותבין וכתיבתן כשרה!

דאס זענען די איינציגע אורזאכען, וואס האבען טויד געמאכט דאס יודישע טהעאטער פאר הער צייט. די „סטארס" האבען איהם דן געווען מיט סקילה, שרפה, הרג וחנק.

פאר אונז ליעגט א גרויסער מת — דאס יודישע טהעאטער!

וועט ער אויפשטעהן תחית־המתים?...

ניו יארק מ. זייפערט.

איינזאמע

די קינדער פון דעם היסטארישען געבטען זענען זיי, וועלכע דער היינט האט פערראטען.

זיי האבען געשפונען די פארבענרייכע פעדים, וועלכע האבען געזאלט ווי א נעץ די גאנצע גרויסע סטעפע פון דער רוסישער ווירקליכקייט בעדעקען און זיי האבען זייער אייגען לעבען אין די פעדים אריינגעוועבט. די פעדים האבען זיך צוריסען און דאס לע־בען איז צושוואומען געווארען...

צוריסענע נשמות!

* * *

און ניט נור אין רוסלאנד קומט איצט פאר איינע פון די גרעסטע וועלט־טראגעדיעס אין דעם געמיטה פון א גאנצען פאלק, וועלכעס האט ערשט נעכטען אזוי אינטענסיוו־רעש'יג געלעבט, און איז מיט א מאל אלט געווארען, זיך מיאש געווען און ארויסזאגענדיג דעם „הכל הבל", דעם גוט בעקאנטען „הבל־הבלים" פון די מיעדע און ענטוישטע פון אלע צייטען, זוכט ער איצט פערגעסענהייט און רוהע, א ווארעמעס ווינקעלע וואו צו דערשלעפען דעם רעשט פון זיין לעבען; דיזעלבע טראגעדיע, דעם זעלבען געמיטה־צושטאנד, לעבט אויך דא איצט איבער א גרויסער טייל פון די רוסיש־יודישע איינ־געוואנדערטע, וואס זענען אריבערגעקומען פאר די לעצטע פינף־זיעבען יאהר.

די „עקאנאמישע“ אדער בעסער די „פאליטישע נויטווענדיגקייט“ האט פיעל, זעהר פיעל פון דער רוסיש־יודישער יוגענד, די הויפט־בויער פון פאליטישער און נאציאנאלער ערוואכונג, אין מעבר לים פערטריבען.

און איז עס דען א וואונדער וואס דיעזע רוסישע ערוואכונג איז זיי אזוי ליעב און טייער געבליבען אויך אין דעם פרעמדען לאנד.

און, ווירקליך, מיט די פיס אויף דעם אמעריקאנעם באדען, איז אבער זייער קאפ און הארץ תמיד אין רוסלאנד געווען.

און נאך מעהר, זיי האבען א ר י ב ע ר ג ע ט ר א ג ע ן אויף דעם אמעריקאנעם באדען ז י י ע ר רוסלאנד. און זיי האבען געלעבט אין איהר און זיי האבען געטרוימט אין איהר, אזוי ווי אין רוסלאנד.

און א רוסישע טהעטיגקייט האט פערפלייצט דעם קווארטאל, פונקט ווי אין רוסלאנד.

אמת, דיזע טהעטיגקייט איז מייסטענס געווען א וואכעדיגע, א גראשענדיגע, אבער זיי האבען שלום געמאכט מיט איהר, און איינשליסענדיג זיך אין איהר ענגע ד׳ אמות, האבען זיי דאך געהאט א געוויסע בעפריעדיגונג.

עס פלעגט אפילו צייטענוויז אויסקומען א ביסעל קאמיש צו זעהען ווי אינטעליגענטע און געפיהלפאלע מענשען קאכען זיך און האוועגען, פערשווענדען זייער גאנצע ענערגיע און בעגייסטערונג אויף א „באלל“ אדער אויף אנאנדער מין אונטערנעהמונג, וואס קען אין בעסטען פאל אריינברייגגען ניט מעהר וויא א פאר דאלאר. עס איז אבער געווען ערקלערליך. קיין ברייטערע רוסישע טהעטיגקייט איז דא ניט געווען, האט ניט געקענט זיין, און, ווילענדיג־ניט־ווי־לענדיג, האבען זיי זיך געמוזט בענוגענען מיט קלייניגקייטען.

* * *

איצט אבער, ווען די רוסישע בעוועגונג איז דא כמעט ווי פערשוואונדען און אן אייז־קאלטע גלייכגילטיגקייט האט פערנומען איהר פלאץ, אזוי גוט ווי אין רוסלאנד, און דער גרויסער יאוש האט זיך פערקליבען אין די הערצער אזוי גוט ווי אין רוסלאנד, איז פיליכט די לאגע פון דיזע „אבלים“, וואס זענען פערווארפען אין א פרעמדען לאנד, פיעל טראגישער איידער די לאגע פון די „יתומים“, וואס זיצען יעצט שבעה אין דעם פערשטארבענעם טאטען׳ס הויז...

דען דיזע פאר־דער־צייט אלט־געווארענע האבען דאך דארט, ביי זיך אין דער היים, ווע לכע־ניט־איז אטמאספערע, וועלכע־ניט־איז געזעלשאפטליכקייט, און זייערע ליידענס־גענאסען דא, אין אמעריקא, האבען לחלוטין גאר־נישט. יא, גארנישט...

רען צופּאַסען זיך צו די נייע אומשטענדען, אַקלימאַטיזירען זיך און בעטייליגען זיך אין דעם היגען לעבען זענען זיי ניט בכוח. צו אַלט און צו שוואַך זענען זיי. צופיעל גאַל, צופיעל יאוש, אום צו אָנפאַנגען בויען אַ נייע וועלט. בכלל אַמעריקאַניזירט זיך דער מאַסע־מענש פיעל שנעלער און פונדאַמענטאַלער איידער דער אינטעליגענט, וואָס האָט אין זיך אריינגעזויגען די גאַנצע רוסיש־יודישע קולטור. צו שטאַרק איז די אינדיווידואַליטעט, וועלבע ער האָט מיט זיך מיט־געבראַכט, אום צו קענען זיך בויגען, אום צו קענען מיטשווימען מיט דעם אַלגעמיינעם שטראָם.

און רוסלאַנד, זייער רוסלאַנד, איז כמעט ווי טויט. אין דיזען אויגענבליק, וויינינגסטענס. און אַמעריקא? פרעמד איז זי זיי און אונפערשטענדליך. יאָ, און ניט צום האַרצען.

* * *

און מענשען וואָס האָבען דעם פריהלינג פון זייער לעבען פער־בראַכט אין אַן אַטמאָספערע פון רוישענדער געזעלשאַפטליכקייט און בעוועגונג בכלל איז געוואָרען זייער צווייטע טבע, זיי זענען איצט איינגעשפּאַרט אין דער „טורמע" פון זייער אייגענער איינזאַמקייט.

און פערגעסענע, פערבאָרגען פון אַ פרעמדען אויג, זיצען זיי, נאָך אַ שווערען טאָג שאַפּ־אַרבייט, אין זייערע איינזאַמע ווינקלען און מאַכען א י צ ט זייער חשבון־הנפש.

זיי, וועלבע זענען פערוואָגעלט געוואָרען אין אַ פרעמד לאַנד, נאָך דעם ווי זיי האָבען אָבגעגעבען זייערע בעסטע יאָהרען דער רו־סישער בעוועגונג און פיעלע פון זיי זענען געווען איהרע פיהרער און וועג־ווייזער.

און סיי די וואָס האָבען ווירקליך געלעבט און סיי די וואָס ה אָ ב ע ן ז י ך ג ע ל אָ ז ט לעבען, סיי די וואָס האָבען באמת געגלויבט און באמת געשטרעבט און סיי די וואָס ה אָ ב ע ן ז י ך ג ע ל אָ ז ט גלויבען און ג ע ל אָ ז ט שטרעבען, סיי די אַקטי־ווע פּאַרקעמפּפער און סיי די פּאַסיווע מיטלויפער און מיטטענצער — מאַכען א י צ ט זייער חשבון־הנפש.

נעכטען האָבען זיי קיין צייט געהאַט צו פערבלייבען אַליין מיט זיך און אריינקוקען אין די טיעפסטע־טיעפענישען פון זייער קדשי־קדשים.

היינט, אָבער, איז די פערגאַנגענהייט בלויז פערבליבען, און איהרע אַלע איינצעלהייטען לעבען זיי איצט נאָך אַ מאָל איבער. אַזוי איז שוין די טבע פון דער איינזאַמער עלטער...

ניו יאָרק ס. ק. שנעעפּאַל.

„קיבעציזם“ *)

— דו לאכסט ? !
— אז אָך און וועה איז צו דיין געלעכטער.
(פאָלקס־שפּריכוואָרט.)

פאַר אויסלאכען האָבען זיי אַלע מורא; וואָס מעהר שולדיג זיי פיהלען זיך — אַלץ מעהר מורא האָבען זיי. זיי קענען עס ניט פערטראָגען און האָבען זיי די מאַכט אין דער האַנד — דערשטיקען זיי עס דאָס געלעכטער.

נישט תמיד קענסט דו מיט׳ן שווערד אין האַנד מלחמה פיהרען מיט׳ן טיראַן — דאָס איינציגע מיטעל וואָס דו קענסט דענסטמאָל אָנווענדען, איז דער „קיבעץ“, דאָס אויסלאַכען, דאָס חוזק־מאַכען, דאָס אויסשפּעטען, דאָס אָפּלאַכען די שוואַכסטע זייטען פון דיין נעגנער. און דאָס מיטעל איז שטאַרק, זעהר שטאַרק. די ווירקונג איז אַ מורא׳דיגע.

זיי קענען ניט איבערטראָגען דאָס חוזק־געלעכטער און זיי פערביטען עס דיר.

זעהט: אין דער ערגסטער צענזור־ממשלה, אין דער צייט ווען דו מוזט יעדעס וואָרט וועגען און מעסטען איז דאָך מעגליך ארויסצוגיבען ערנסטע צייטונגען, נאָך מעהר מייגליך צו דרוקען ערנסטע ביכער וועלכע גראָבען אונטער די טיראַנען־ממשלה: לאַכען אָבער, ארויסגעבען סאַטירישע בלעטער, „קיביצערס“ וועט מען דיר ניט ערלויבען. איבערזעץ אין רוסיש מאַרקס׳ „קאַפּיטאַל“, נור „קיבעץ“ ניט! פערשפּרייט ענגעל׳ס, אַפּילו לאַסאַל׳ס שריפטען, נור שפּעט

*) „קיבעציזם“ — דאס איז אַ ממזר־וואָרט: קיינער ווייסט ניט זיין אָבשטאַמונג. קלוגע מענשען האָבען דאס ערקלערען געפּרופט, איז אָבער זייער טרחה אומזיסט געווען. געברויכט ווערט דאס וואָרט אין אַ געוויסען טייל פון דער ניו יאָרקער גהעטאָ. „קיבעצען“, „ארײנקיבעצען“ הייסט אַזוי פיעל ווי: אויגעם די יאָהרען דערגעהן, „אין די גרגרת ארײנקריכען“. ארויסגעבערס האָבען דאס וואָרט אויפגעכאַפּט און זייערע וויץ־בלעטער „קיבעצערס“ אַ נאָמען געגעבען.

ניט — פאַר אַ קאַריקאַטור וועט מען דיך אַוועקשיקען ווי פּעפּער וואַקסט.

און מיין ניט, אַז נור אין רוסלאַנד, האָבען זיי מורא פאַר דער קאַריקאַטור. אָט בעטראַכט פּרייסען, דאָס קאָנסטיטוציאָנעלע פּריי־סען: יאָהרען־לאַנג זענען זיי „אָפּגעזעסען" אין די טורמעס די בע־ריהמטע קאַריקאַטוריסטען פון „סימפּליציזמוס" און אַנדערע „קי־בעץ"־בלעטער. —

וואָס דאַרפסטו מעהר? די אַמעריקאַנישע פּאָסט ק אָ נ פ י ס־ק י ר ט אַ נומר „קיבעצער" פאַר אַ „אונאַנשטענדיגע" — לויט זייערע בעגריפען — טאַפּט־ברייען קאַריקאַטור. אונאַנשטענדיג! געוויס: די עפענטליכע פּראָסטיטוציאָן, גרעפט (שוחר) א. ד. ג. איז „אַנשטענ־דיג" און ווייזען ווי טאַפּט־ברייען „פּייפען" אויפ'ן פאָלק — איז „אונאַנשטענדיג". —

אַזוי איז עס אין אַלע צייטען, אין אַלע לענדער. מען וועט דיר טויזענד מאָל ערלויבען צו רעדען, שרייען, גוואַלדעווען אַפילו — נור ניט אויסלאַכען. און דערפאַר טאַקע זעהען מיר, ווי נור די רוסישע רעוואָלוציאָנערען האָבען עטליכע טעג פרייע, אמת־פרייע בעקומען האָבען זיי זיך אַזוי צ ע ל א כ ט, אַז איבער גאַנץ רוסלאַנד האָט זייער געלעכטער, זייער חוזק־געלעכטער געהילכט! איין פרייהייטס־שטראַהל נור און דאָס רוסישע וויצבלאַט האָט בעהערשט די רוסישע וועלט. —

ניט לאַנג האָט די שמחה געדויערט, באַלד האָט מען מיט אַ שטריק, מיט אַ זעהר גראָבען שטריק איבער'ן פרייען האַלז פערוואָר־פען און דאָס געלעכטער איז פערשטומט געוואָרען. צו הערט איהר דאָס חאָרכלען ניט? —

אָדער: ב י ס מ א ר ק, איהר ווייסט דאָך, האָט פיעלע שונאים געהאַט. מיט אַלע, אויף פערשיעדענע אופנים זיך אָפּגערעכענט: דעם וויטץ־שונא, דעם קאַריקאַטוריסט האָט ער ניט בייקומען געקענט דען דער קאַריקאַטוריסט — גיט איהר איהם נור אַ פרייע האַנד — איז ער שטאַרקער פון „שטאָל און אייזען". איז אָבער ביסמאַרק אַ ק ל ו ג ע ר געווען, שטאַרקע נערוון געהאַט — און ווייסט איהר וואָס ער פלעגט טהון? ער האָט מ י ט ג ע ל א כ ט.

ו ו י ל ה ע ל ם אָבער, דער כלומרש'ט שטאַרקער ו ו י ל ה ע ל ם מיט די ברייטע פלייצעס, מיט דעם שיינעם שטאָלצען שנור־באָרד — ער, זעהט איהר, וועט אייך פאַר אייער וויטצלען זיך ביז צור גסיסה רודפ'ן. וואָס שטאַרקער דער וויטץ, וואָס טיעפער די סאַטירע, וואָס אמת'ר די קאַריקאַטור, אַלס נעהענטער צו דער תליה זענט איהר אין ווילהעלם־לאַנד!

טאָ וואָס וואונדערט איהר אייך וואָס אונזערע גדולים, וואָס אונזערע „קינינע“, וואָס אונזערע „קעפּ“ — קאָבען, זידען, שוימען פאַר דעם קלענסטען „קיבעץ“ נור!

באַרעכענט: צעהנדליגע יאָהר האָבען זיי משה'ן געפיהרט ביי דער נאָז, צעהנדליגע יאָהר האָבען זיי דעם עולם אין פּנים געשפּיגען, נאַריש געשפּיגען, וויסענשאַפטליך געשפּיגען, צעהנדליגע יאָהר אויף דער קליאַטשע גערימען און פון זיך געבלאָזען — און פּלוצלונג, מיר ניט, דיר ניט, קומען עפּים יונגלעך, „ניט בעוואוסטע“, מענשען וואָס זענען נאָך קיינע פיהרער געווען און „קיביצען“ גאָר! איהר הערט: זיי, זיי די גדולים ווערן געקיבעצט! מען וואָגט זייערע שוואַכע זייטען דעם פּובליקום פאַרצושטעלען! פון זיי, פון דיזע מורא'דיגע וויסענשאַפטס־מענער, חוזק'ט מען אָפּ!

אָך, די שקצים!

און זיי קריצען די ציינער און פון די הענד ווערען קולאַקעס און עס בלישטשען אויף די כמעט־שוין אויסגעלאָשענע אויגען און רויט צו שוואַרץ ווי זיי זענען, פּעראייגיגען זיי די „קרעפּטען“ זייערע און מען געהט צוזאַמען מלחמה האַלטען.

מלחמה מיט די קיבעצער!

אָרימע נפשות! וואָלט האָטש א סיביר, א קאַטאָרגע אין זייער ממשלה געווען, וואָלטען זיי האָטש א שטריקעל איבער'ן האַלדז פּערציעהען געקענט!

איז דאָך אָבער א פּריי לאַנד אַמעריקא — „א קלאָג צו קאָלומבוסען!“

זענען זיי זיך נוקם אויף זייער שטייגער: דער וויל קיינע „קיבעצער“־אַדווערטייזמענטס (אַנאָנסען) דרוקען, אַנ'אַנדערער סטראַשעט מיט — תפיסה און יענער רייצט אָן בלעומ'ן: גיה שעלט, די „קיביצערס“, בעגראַב זיי, רייס פון זיי שטיקער, מאַך פון זיי אַש און בלאָטע! ״

דאַרפט איהר נאָך א גרעסערען „קיבעץ“, א פון זיך חוזק מאַכען, ווען בלעום עפענט זיין מויל: צו פּערדיגען אַנשטענדיגקייט, פּאַרנעהמהייט און ציוויליזאַציאָן!

און די בעלי־ה„קיביצער“ פרייען זיך; זיי זעהען בחוש: דער „קיבעץ“ ווירקט! בלאָטערס, געשווירען, לאַנג־יעהריגע געשווירען פּלאַטצען, א שלעכטער ריח אפילו — אָבער ווי געזונד דאָס ווירקט!

ניו יאָרק — דר. י. וואָרטסמאַן.

„די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק“

(א קולטור וועדק.)

וואלטען אונזערע בעריהמטע בר־מנן׳ס געקענט זעהען די רייכע לויות וואס מיר גיבען זיי, וואלט געוויס א צופריעדען שמייכעל זייערע טויד־ווייסע פנים׳ער בעדעקט. נאטירליך וואלטען די לויה־געהער דיעזעס שמייכעלע ניט בעדארפט בעמערקען, זיי וואלטען דערפון גרויס עגמות נפש געהאט: בעגראבען איינעם פיין, מיט פא־ראד, מיט׳ן גרעסטען פערגניעגען, אבער די מעשים טובים פון א לעבעדיגען אנערקענען, דאס פאסט ניט פאר אונז יודען.

אין די זאמעלביכלעך „אמעריקא“ (אויב זיי איז בעשעהרט לאנ־גע יאהרען) זאלען די לעבעדיגע מענשען פאר זייערע גוטע טהאטען אנערקענונג געפינען. ניט לויב־ליעדער וועלען מיר זיי זינגען, נור זייערע ווערק פאר׳ן כלל זאלען ריכטיג אבגעשעצט ווערן.

* * *

צווישען אלע אמעריקאניש־יודישע פאבלישערס (ארויסגעבערס) פערדיענט געוויס אלעקסאנדער איוואלענקא דעם ערש־טען פלאטץ. און ניט נור אין אמעריקא. בעטראכט מען די ביכער, וועלכע א. איוואלענקא האט ארויסגעגעבען, לויט זייער אינער־ליכען ווערטה, מוז מען זיינע אויסגאבען פארעכענען אלס די בעסטע פון אלע יודישע ארויסגעבערס.

> „דער צוועק פון דער „אינטערנאציאנאלער ביבליאטהעק“ איז בעקאנט צו מאכען דעם אידיש־לעזענדען פובליקום מיט די חכמות פון די אומות העולם און ארויסצוגעבען בעלעהרענדע און אויפקלעהרענדע ווערק“.

ערקלעהרט א. איוואלענקא אין זיין קאטאלאג און דאס מערקווירדיגע דערביי איז וואס ער האט מעהר געגעבען אלס פער־שפראכען.

אזעלכע וויכטיע ווערק ווי די בעארבייטונגען פון פיליפ קראנץ: דריי בענדער „קולטור־געשיכטע", „פראנצויזישע רעוואלוציאן" און „אמעריקא פאר קאלומבוס" און די אנדערע מעהר־וועניגער וויכטיגע בעלעהרענדע אויסגאבען פון אנדערע יודישע ליטעראטען האבען אייגענטליך שוין דאס פערשפראכענע פראגראם צום טייל אויסגעפיהרט. די „אינטערנאציאנאלע" ביבליאטהעק פון א. איוואלענקא האט זיך אבער דערמיט ניט בעגניגט און האט אונז געשאנקען וויכטיגע נאציאנאלע שעפפונגען ווי די ווערק פון גארדין, ליבין און פינסקי, די דריי שיינע בענדער פון מאררים ראזענפעלד א פראכט־באנד פון יהואש און אנדערע ריין ליטערארישע אויסגאבען און ווי מיר הערען וועט דערזעלבער פערלאג ארויסגעבען אכט בענדער פון י. ל. פרץ און אנדערע וויכטיגע ווערק.

ביי דער ארימקייט פון דער יודישער ליטעראטור מוזען די אלע אויסגאבען בעטראכט ווערען אלס א אמת'ר אוצר. מיט זייער אויסערעם אויסזעהען קענען זיי זיך אויך פערגלייכען צו אנדערע ניט־יודישע אויסגאבען. מען זעהט, אז א. איוואלענקא בעצוועקט ניט נור גוטע, נוצליכע ביכער, נור אויך שיינע ארויסצוגעבען, כדי דאס יודישע אויג וועלכעס איז פערוועהנט מיט „צאינה וראינה"־קונסט, זאל זיך צו געוועהנען צו זויבערקייט און שיינקייט.

א וויכטיגער פונקט זאל דא דערמאנט ווערן: א. איוואלענקא, ניט נור וואס ער ב'גנב'ט ניט די יודישע ליטעראטען נור ער צאהלט זיי די גרעסטע פרייזען, ווי קיין אנדערער יודישער ארויסגעבער. אין א צייט ווען דאס עפענטליכע, אונבעשטראפטע בע־גזל'נ'ן יודישע ליטעראטען איז געווארען א בעשטענדיגער מנהג, דארף דער דערמאנטער פאקט בעזונערס הויך געשעצט ווערן.

און מיר „אמעריקאנער" מייגען שטאלץ זיין וואס גראדע אמעריקא וואו דאס יודישע קולטור־לעבען איז אזוי ארעם האט אזא וויכטיגעם קולטור־ווערק בעשאפען ווי די „אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק".

ניו יארק   איש אמת.